

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Spiritualita v Evropě

**Církevní řády v českých zemích: komparace spirituality
řádu františkánského a dominikánského (1200-1600)**

Lucie Ficuová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Spiritualita v Evropě

**Církevní řády v českých zemích: komparace spirituality
řádu františkánského a dominikánského (1200-1600)**

Lucie Ficuová

Vedoucí práce:

Mgr. Eduard Neupauer, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury

Plzeň, duben 2016

Chtěla bych poděkovat vedoucímu diplomové práce panu PhDr. Eduardu Neupauerovi, Ph.D., za odborné rady a konzultace při zpracování této práce.

Obsah

1. Úvod	2
2. PŮSOBENÍ ŘÁDU DOMINIKÁNŮ MEZI LETY 1200-1600 Z HLEDISKA HISTORICKÉHO.....	5
2. 1. SVATÝ DOMINIK.....	5
2. 2. ŘÁD DOMINIKÁNŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH	9
3. ORGANIZACE ŘÁDU DOMINIKÁNŮ	17
3. 1. ORGANIZACE V RÁMCI ŘÁDU	17
3. 2. CÍRKEVNÍ ÚŘADY	20
3. 3. DRUHÝ A TŘETÍ ŘÁD	21
4. VZDĚLÁNÍ A ŠKOLSTVÍ	24
4. 1. AKADEMICKÝ KODEX	24
4. 1. 1. HAVNÍ ZÁSADY AKADEMICKÉHO KODEXU	25
4. 2. KARLOVA UNIVERZITA	27
4. 2. 1. SPOR O NEPOSKVRNĚNÉ POČETÍ PANNY MARIE.....	30
4. 2. 2. REVOLUČNÍ Hnutí NA UNIVERZITĚ.....	32
4. 2. 3. KAZATELSTVÍ.....	33
4. 2. 4. KULT EUCHARISTIE	34
5. PŮSOBENÍ ŘÁDU FRANTIŠKÁNŮ MEZI LETY 1200-1600 Z HLEDISKA HISTORICKÉHO	37
5. 1. SVATÝ FRANTIŠEK Z ASSISI	37
5. 1. 1. VÝVOJ ŘÁDU PO FRANTIŠKOVĚ SMRTI.....	40
5. 2. FR ANTIŠKÁNI V ČESKÝCH ZEMÍCH	41
5.2.1. OBSERVANTSKÁ VĚTEV	44
6. ORGANIZACE ŘÁDU MENŠÍCH BRATRŮ	47
6. 1. ORGANIZACE V RÁMCI ŘÁDU	47
6. 2. DRUHÝ A TŘETÍ ŘÁD	50
7. CHARITATIVNÍ A MISIJNÍ ČINNOST FRANTIŠKÁNSKÉHO ŘÁDU V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	53
7. 1. CHARITATIVNÍ ČINNOST	53
7. 2. MISIJNÍ A KAZATELSKÁ ČINNOST.....	55
7. 2. 1. JAN KAPISTRÁN.....	56
7. 2. 2. DALŠÍ MISIONÁŘI.....	58
8. KOMPARACE.....	60
9. ZÁVĚR	66
10. LITERATURA A ZDROJE	69
11. RESUMÉ.....	73

1. Úvod

Řád bratří kazatelů a Řád menších bratří patří mezi jedny z nejdůležitějších katolických uskupení, která se v rámci církevních dějin středověku objevila. Byli to právě františkáni a dominikáni a jejich základní hodnoty, které měly významný dopad na církevní vývoj a církevní myšlení. Každý z řádů se utvářel okolo některého z předních středověkých myslitelů. Františkáni vycházeli z myšlenek svatého Františka z Assisi a dominikáni čerpali z učení Dominga de Guzmána neboli svatého Dominika. Oba se do určité míry hlásili k odkazu Ježíše Krista a jeho způsobu života. Kristus žil v chudobě, a právě proto se chudoba stala stěžejním principem obou řádů. Jak svatý František, tak i svatý Dominik věřili, že pouze chudoba a život v ní dokáže kazatele přiblížit k obyčejným lidem a pomůže mu porozumět jejich trápení. Každý příslušník řádu se musí oprostit od pozemských statků a žít pouze z darů a almužen, které mu lidé zanechají. Pouze takto se může stát schopným následovníkem Ježíše Krista. Chudoba nebyla jedinou hodnotou, na které řády stály, byla to dále například pomoc potřebným, kazatelství či důraz na vzdělání, u každého z řádů se však tyto hodnoty projevovaly v jiné míře.

Oba řády již od svého vzniku začaly poměrně úspěšně expandovat do různých koutů světa. Čechy, Morava a Slezsko nebyly výjimkou. První působení obou řádů na našem území se datuje pouze několik desítek let po jejich oficiálním vzniku, zhruba do 1. poloviny 13. století. I přes to, že řády byly založeny na stejném principu, nebylo jejich působení zcela shodné. Existovalo mezi nimi množství rozdílů. Právě na to, do jaké míry se řády lišily či shodovaly, se zaměřím v této práci. Je obtížné pojmout takovéto téma bez časového či geografického vymezení, a proto se zaměřím specificky na období od vrcholného středověku do doby raného novověku. Z geografického hlediska to pak bude tehdejší území českých zemí.

Cílem kvalifikační práce bude zmapování působení řádu františkánů a řádu dominikánů v českých zemích a jeho následná komparace. K cíli se plánují dostat pomocí analýzy vybraných aspektů víry jednotlivých řádů a jejich následného porovnání.

Téma této práce jsem si vybrala z důvodu mého zájmu o církevní řády na našem území. Specificky mě zajímají právě řády žebravé, jelikož se v jejich dějinách odehrála řada zajímavých událostí a měly významný dopad na evropské i světové dějiny.

Metody zkoumání, které jsem si zvolila pro tuto práci, jsou analýza, komparace, popis. Popis jsem využila především v historické části, která se věnuje vzniku řádů, jejich zakladatelům a následnému rozvoji řádů v českých zemích. Analýza prostupuje částí, kde nastiňují hodnoty řádů, které uplatňovaly na našem území. Metodu komparace jsem použila především ve finální části práce, kdy jsem porovnávala rozdíly či shody mezi jednotlivými řády.

Při zpracování působení dominikánského řádu v českých zemích mi pomohla kniha *Historie dominikánů v českých zemích*, především ta část knihy, jejíž autorství náleží Tomáši Černušákovi. Dále dílo Jakuba Zouhara *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, které se zabývá různými aspekty dominikánského života u nás. Využila jsem také monografii Milana Bubna *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, která se orientuje na žebravé řády. V neposlední řadě lze ještě zmínit knihu pojednávající o historii Karlovy univerzity, jejíž teologická fakulta se stala působištěm mnoha lektorů z řad obou řádů, především tedy řádu dominikánů. Dílo nese název *Dějiny Univerzity Karlovy 1347/8-1622*, autory jsou Ivana Čornejová, Jaroslav Kadlec, Jiří Kejř aj. Z literatury, která se vztahuje k řádu františkánů byl pro moji práci důležitý sborník příspěvků vzniklých při oslavách 400. výročí příchodu františkánů k Panně Marii Sněžné v Praze. Sborník byl vydán pod názvem *Historia Franciscana*. Historií, vývojem a působením františkánského řádu u nás na přelomu středověku a novověku se věnuje publikace historika Petra Hlaváčka pod názvem *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*. Mimo jiné jsem také využila stručný, ale velmi výstižný přehled pátera Petra Alkantara Houšky OFM *České františkánství*. O počátečních peripetiích řádu, z nichž některé ovlivnily část českých řeholníků, podává odborný výklad Thadeus MacVicar OFM Cap v knize *Františkánští Spirituálové a kapucínská reforma*.

V první části práce pojednám o řádu dominikánů. Nejprve uvedu působení řádu z hlediska historického, tedy vznik řádu, jeho zakladatele a následný vývoj v českých zemích. Dále se zaměřím na organizační strukturu a to také jak všeobecně, tak na našem území. Následně se budu věnovat vzdělání a školství, tedy jedné z významných hodnot, na

kteřé řád stojí, a kteřou řád ve velké míře uplatnil v českých zemích. V druhé části práce se budu zabývat Řádem menších bratřích, a to v podobném duchu jako u předchozího řádu. Nejprve pojednám o historii, tedy o založení řádu, zakladateli a o působení řádu na našem území. Následovat bude organizace a to opět všeobecná i specificky zaměřená. Poté uvedu charitativní činnost řádu, jako důležitou hodnotu, kteřou řád františkánů v českých zemích uplatnil. V rámci významné činnosti řádu, kteřá probíhala na našem území, zmíním i misijní činnost. Poslední část práce se bude věnovat komparaci zjištěných faktů.

Závěrem bych chtěla poděkovat otci Ludvíku Grundmanovi a bratru Ondřeji Bonaventura Čapkovi za doporučení některých zdrojů, z nichž jsem v práci čerpala.

2. PŮSOBENÍ ŘÁDU DOMINIKÁNŮ MEZI LETY 1200-1600 Z HLEDISKA HISTORICKÉHO

2. 1. SVATÝ DOMINIK

Za duchovního otce řádu dominikánů je považován španělský kněz Domingo de Guzmán, později prohlášen za svatého, a tudíž známý spíše jako svatý Dominik. Jeho datum narození se uvádí kolem roku 1170, a to ve městě Caleruega ve Španělsku. Narodil se do rodiny, jejíž stav by se dal nazvat nižší šlechta. Sv. Dominik vyrůstá v době, kdy významným způsobem roste papežská autorita, vznikají nová města, dochází k rozvoji obchodu a trhu. V tomto období se zakládají státy národního charakteru, s tím je spojen i vznik národních jazyků. Také se dá říct, že se 12. století neslo v duchu intelektuální obrody, která připravila půdu pro 13. století, ve kterém mimo jiné vzniká například scholastická filozofie. 12. století, doba kdy sv. Dominik vyrůstal, se neslo i ve znamení hereze, která se nejvíce projevovala v jihofrancouzských městech a v Toskánsku. Docházelo také k tomu, že představitelé církve tíhli k životu v přepychu, což byl jeden z důvodů, proč sv. Dominik později vyzdvihl apoštolskou chudobu.¹

Sv. Dominik už od svých mladých let měl rodinou předurčený život v duchovní sféře. Co se týče jeho církevního života, mohli bychom říct, že začíná jeho působením v kanovnícké kapitule v Osmě. Zde se stává knězem a později podpřevorem. Důležitá bylo jeho následná činnost s biskupem Diegem de Azabesem. Odjeli spolu do Dánska s cílem dohodnout svazek syna kastilského krále Alfonse VIII. s dánskou princeznou. Zde se setkali s obrovskými misiemi, které byly určeny pohanům v okolí Baltu. Ačkoli sv. Dominik nezískal od papeže povolení účastnit se těchto misí na Baltu, mohl obracet na víru albigenské kacíře v jižní Francii. Aby kázání mělo účinek, který se nedostal jejich předchůdcům, rozhodl biskup pro způsob kázání s apoštolskou prostotou. Misionáři tedy začali chodit pěšky, měli jen nezbytné věci a především knihy. Biskupovi a sv. Dominikovi se podařilo obrátit na víru mnoho albigenských žen. Byl pro ně postaven klášter v Prouille, je to první klášter dominikánského druhého řádu a sv. Dominik se stal jeho duchovním

¹ Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal, 2002, s. 8.

vůdcem. Nicméně i přes jeho úspěchy měli albigenští kacíři tak tvrdé jádro, že proti nim byla vedena křížová výprava a toto heretické hnutí je eliminováno až na konci 13. století.²

Sv. Dominik po svém působení na jihu Francie usoudil, že k dosažení potřebného počtu úspěšných kazatelů by mohlo pomoci založení řeholního řádu. Tento řád by dle něj měl být i mimo jiné zaměřen na studium Písma. Počátky činnosti řádu jako takového jsou spojeny s biskupem Fulkem z Toulouse. Biskup sv. Dominika a jeho společníky jmenoval v rámci své diecéze jako kazatelské bratrstvo. K založení řádu bylo však ještě nutné schválení ze strany papeže. Sv. Dominik spolu s biskupem o něj žádali na čtvrtém lateránském koncilu. Koncil měl však v plánu vydat zákaz pro zakládání nových řeholních řádů. Z toho důvodu si sv. Dominik zvolil již existující řeholi sv. Augustina. Do této řehole vložil ještě některé své další předpisy. Svolení k činnosti se mu dostává 22. prosince 1216, kdy papež Honorius III. potvrzuje statut řádu jako institutu řeholních kanovníků. O několik týdnů později, 21. ledna 1217, ještě týž papež uznává Dominikovy myšlenky, na kterých řád stojí, a Řád bratří kazatelů je tak oficiálně založen. Řád byl pověřen kázáním Božího slova, což znamenalo, že poprvé v dějinách řád vykonával činnost svěřenou biskupům, a to z vůle papeže. Kazatelská činnost se řadí mezi hlavní poslání řádu dodnes.³

Zásadním krokem, který sv. Dominik učinil po založení řádu, bylo rozmístění bratrů po celém světě, a to za účelem kázání, studia a zakládání konventů. Sv. Dominik tímto rozhodnutím tedy zapříčinil vznik konventů ve Francii, Španělsku, Itálii a Německu. Postupem času také blíže určil vedení řádu, pravidla pro kázání, pro studium a dbal na zachování chudoby řádu.⁴

Z důvodu revidování a upřesnění stanov řádu sv. Dominik svolal zasedání generální kapituly, a to dvakrát. Poprvé v roce 1220. Zde se řešila organizace řádu, zpřísnila se pravidla chudoby, například nebyly již povoleny důchody a řád byl odkázán pouze na dary věřících a na Boží prozřetelnost. Rozhodlo se také o udílení dispenzí. Jejich účelem mělo být především zpřístupnění studia, služeb a prací spojených se spásou duší. Na zasedání byl také sv. Dominik řádně zvolen do čela řádu svými bratry, i když již byl dříve určen papežem Honoriem III. Druhé setkání generální kapituly proběhlo o rok později a ujasnily

² Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 19-20.

³ Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal, 2002, s. 11-12.

⁴ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 21-22.

se zde administrativní záležitosti. Mimo jiné se rozhodlo o zřízení provincií. Původně jich bylo osm a následující roky se jejich počet stále zvětšoval.⁵

Několik měsíců po skončení druhé generální kapituly sv. Dominik umírá, a to konkrétně 6. srpna 1221 v Bologni. O několik let později, 3. července 1234, je svatořečen papežem Řehořem IX. Sv. Dominik se celý svůj život řídil pravidly, která byla v jeho době pro církve charakteristická, vedl apoštolský způsob života, přijal chudobu, držel se chórové liturgie a celkově jednal v souladu s církví. Díky těmto faktorům ubránil řád před herezí a postavil ho na takových základech, že po jeho smrti byli bratři a sestry schopni úspěšně fungovat i nadále.⁶

Kdybychom měli uvést Dominikovy hlavní teze, byl by to důraz na apoštolskou chudobu. Chudoba má být jednou ze základních hodnot, na kterých řád stojí. Pokud dominikáni mají kázat Boží slovo, a to nejenom mluvenou formou, ale i svým vlastním chováním, není překvapivé, že právě chudoba je z tohoto pohledu velmi důležitá. Bůh dle nich řekl, že člověk by měl žít ve skromnosti a neměl by být hamižný. Jestliže by představitelé řádu činili opak, hřešili by, a tudíž nemůžou být vzorem. Pokud tedy chtěli následovníci sv. Dominika tuto zprávu sdělit světu, nemohli se oddávat jakýmkoliv radovánkám či žít život světských hodnostářů. Při založení řádu bylo tedy rozhodnuto, že si členové na svoji činnost musí vydělat žebráním a vzdát se jakéhokoliv vedlejšího příjmu. Dominikáni přísahali, že nebudou nic vlastnit, kromě věcí, jež budou společně sdílet v rámci řádu. Veškeré almužny a dary měli být dány k dispozici řádu, který následně odsouhlasí, jak s nimi bude naloženo.⁷ Ne vždy tomu tak po Dominikově smrti bylo, dominikáni byli ostře kritizováni právě za nedodržování chudoby a vedení světského života, jak píše později.

Ještě před vznikem řádu jako takového, měl Domingo de Guzmán do velké míry jasno, že jeho následovníci musí dbát na své vzdělávání a zdokonalování svých znalostí a dovedností. Díky této myšlence položil základ dominikánského důrazu na studium. Dle sv.

⁵ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 22-23; Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Krystal, Praha, 2002, s. 14,17.

⁶ Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal, 2002, s. 7, 18.

⁷ Dominican publication, *The book of constitutions and ordinations of the brothers of the order of preachers* [online], Dublin: Naas Printing, 2012, s. 53-55. [vid. 29.1. 2016] Dostupné z: www.op.org/sites/www.op.org/files/public/documents/fichier/lcoenglish2012.pdf.

Dominika by studium nemělo být výsadou pouze bratrů a sester, ale mělo by se šířit i mezi prostý lid. Už nejstarší dominikáni byli posíláni studovat a následně šířit svou vzdělanost do jiných krajů. Z toho vyplývá, že vzdělávání členů řádu by mělo směřovat k tomu, aby své znalosti mohli využít pro dobro ostatních. Dominikáni musejí být ve svém vzdělávání vytrvalí a měli by mu věnovat všechnu energii, kterou mohou. Bratři a sestry musí ve své studijní činnosti vycházet z Písma svatého a snažit se ho co nejlépe zkoumat, aby ho mohli srozumitelně šířit. Měli by také respektovat jednotnou koncepci řádu a stanoviska, která řád zastává. Nemělo by tudíž docházet k různým interpretacím Božích činů a celá církev by měla zastávat sjednocené stanovisko.⁸

Tyto dvě teze, tedy apoštolská chudoba a studium Písma a všeobecná vzdělanost řádu vedou k další činnosti, kterou se sv. Dominik snažil prosadit. Bylo to kázání a zmíněné šíření Božího slova, což je spojené s misiemi. Misiím se sv. Dominik věnoval ještě před založením řádu, jak jsem již zmiňovala. Jakmile řád vznikl, začal se šířit. Misijní činnost nejprve probíhala na území Evropy, poté i v Africe a na Blízkém východě. Expanzi na území Evropy později přerušila reformační hnutí. Avšak co se týče jiných světadílů, tak měl řád při šíření Písma úspěch. Dominikáni se nacházeli již na lodích, které poprvé obepluly mys Dobré naděje, a začali zakládat misie na africkém kontinentě a v jižní a jihovýchodní Asii. Díky tomu, že biskup, který náležel k řádu, podporoval Kryštofa Kolumba, se podařilo zakládat misie v Karibiku a později i v Jižní a Severní Americe. Během 16. století vznikala v rámci misijní činnosti i místa pro pomoc indiánům a například v peruánské Limě založil roku 1551 Jeroným de Loazsa univerzitu a nemocnici, která měla sloužit především pro místní inkské obyvatelstvo. V pozdějších letech se dokonce začali objevovat i významní kazatelé, kteří pocházeli přímo z koloniálních panství, či misijních center v jižní Africe a z celé Asie.⁹

⁸ Dominican publication, *The book of constitutions and ordinations of the brothers of the order of preachers* [online], Dublin: Naas Printing, 2012, s. 62-64. [vid. 29. 1. 2016] Dostupné z: www.op.org/sites/www.op.org/files/public/documents/fichier/lcoenglish2012.pdf.

⁹ Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal, 2002, s. 92,104.

2. 2. ŘÁD DOMINIKÁNŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Prameny hovořící o počátku působení řádu v českých zemích nejsou zcela jednoznačné. Někteří autoři se při výkladu opírají o dílo *Legenda o životě sv. Jacka*, která pochází ze 14. století. Jejím tvůrcem byl lektor Stanislav působící v dominikánském klášteře v Krakově. Dle tohoto zdroje je příchod řádu dominikánů spojován s postavami sv. Jakuba či Jacka, který je znám změnou překladu pod jménem sv. Hyacint, a s bl. Česlavem. Tito dva bratři přijali svěcení od samotného sv. Dominika. Král Přemysl Otakar I. povolil bl. Česlavu založit na našem území dominikánský klášter. Připisuje se mu tedy založení kláštera u sv. Klimenta Na Poříčí, mělo se tak stát roku 1226. Působení sv. Hyacinta je spojeno s moravským územím. Zde měl podle legendy založit klášter v Olomouci a také klášter ve Znojmě.¹⁰

Dle dalšího zdroje, klášterní kroniky dominikánů z Kolína nad Rýnem, byl klášter u sv. Klimenta založen právě jimi, německými dominikány. Toto píše ve své knize Tomáš Černušák. Dále zmiňuje další pramen, a to *Katalog polských provinciálů*. Autorství patří histografu Janu Dlugoszovi, který katalog sepsal ze dvou kronik vzniklých ve 13. a 14. století. Černušák tento zdroj považuje za nejvíce relevantní. Katalog polských provinciálů nám předává informaci, že v roce 1225 se stal polským provinciálem bratr Gerard. Provinciál Gerard svolal první kapitulu v Krakově, a ta rozhodla o založení klášterů v několika městech, mimo jiné i v Praze. Podle katalogu byl tedy klášter u sv. Klimenta založen na popud polské provincie. Z toho vyplývá, že není spojen s osobou bl. Česlava. Tuto verzi potvrzují dle Černušáka i další prameny, například Neplachova, Dalimilova a Marignolova kronika.¹¹ Zajímavé je, že současní dominikáni nejspíše tuto teorii příchodu řádu do českých zemí nezastávají. Na svých oficiálních webových stránkách píší: „V

¹⁰ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 55.

¹¹ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 19-21.

*Čechách byl první dominikánský klášter založen blahoslaveným Česlavem v r. 1226.*¹² To odpovídá spíše verzi, kterou popisuje již zmíněná *Legenda o životě sv. Jacka*.

České země patřily pod polskou provincii, a to do začátku 14. století. V prvních desetiletích svého působení se řád setkal s rychlým rozvojem. Ohniště jejich působnosti bylo v královských městech a postupně se rozšiřovali i do měst poddanských například do Turnova či Šumperku. Postupem času bylo díky růstu řádu nezbytné, provincii rozdělit. Roku 1301, po třetím potvrzení generální kapituly, vzniká česká provincie, do jejíhož čela byl dosazen provinciál Zdislav, který před tím působil v Polsku.¹³

Po svém založení se nejprve řád setkal s ohlasem, ovšem je důležité uvést fakt, že 13. století se nese i v duchu nepřátelství mezi žebravými řády a diecézním klérem. Důvod sporu byl především ekonomického charakteru. Příslušníci řádu mohli vybírat almužny, kázat, pohřbívat mrtvé či působit u zpovědí. Vše se dělo mimo dohled biskupů, takže především řád dominikánů, ale i ostatní žebravé řády touto činností snižovali ekonomické postavení farností. Takže z původního záměru řádu – pomoc biskupům při kázání a šíření Božího slova, vznikl spor v rámci církve, který oslaboval obě strany.¹⁴ Dominikánům bylo odíráno právo kázat ve farních kostelích a museli si zřizovat vlastní budovy. Nesouhlas s dominikánskými privilegii se projevil i v rámci školství. Například na popud pařížské univerzity papež Inocenc IV. rozhodl o podřízení dominikánů tamnímu kléru. Spor pokračoval tím, že nařízení bylo o několik let později zrušeno, a navíc papež Martin IV. dominikánům přiznal právo na zpovídání. Tímto rozhodnutím byly opět omezeny kompetence biskupů, neboť řád nepotřeboval k výkonu této funkce jejich svolení. Právo zpovědi bylo příčinou sporů i v českých zemích. Tím, že věřící lid zpovídali mendikanti, docházelo k oslabení farářů, kteří tím pádem ztráceli kontrolu nad těmito věřícími. Fakt, že k této skutečnosti docházelo, můžeme doložit z listiny olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku, ve které se vyjadřuje ke stanovisku synody v Kroměříži z roku 1253, jak ve své knize uvádí Tomáš Černušák. V této listině biskup Bruno vyřešil spor rozhodnutím, že věřící musí alespoň jednou ročně jít ke zpovědi ke svému faráři a ten na oplatu bude akceptovat působení žebravých řádů. Jako další pramen je v knize uvedena relace biskupa Bruna adresována papeži Řehoři X. Biskup v ní vyjadřuje především nesouhlas s právem

¹² Dějiny řádu, *Česká dominikánská provincie* [online], [vid. 9. 2. 2016]. Dostupné z: www.op.cz/?a=22.

¹³ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 56.

¹⁴ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 27.

řádu na poskytování rozhřešení a s činností řádu, při které berou velký počet věřících z farních kostelů do sféry svého vlivu.¹⁵

Situaci se pokusil vyřešit papež Bonifác VIII., který vydává roku 1300 bulu *Super cathedram*. Bula omezovala dosavadní práva žebravých řádů. Například při pohřbívání si řád již nemohl ponechat celý příjem, ale čtvrtinu odevzdával faráři, který měl kompetence v dané lokalitě. Právo kázat jim zůstalo, avšak bylo také omezeno, nemohli vykonávat tuto činnost ve stejné době, kdy kázali faráři nebo biskupové. Kázání probíhalo už jen v kostelech řádu, a ve farních kostelech pouze se svolením biskupa nebo lokálního faráře. Souhlas biskupa byl od této doby potřeba i při zpovědích. Bula se tak logicky setkala s velkým nepokojem ze strany žebravých řádů a spor se táhl ještě celým 14. stoletím. V českých zemích se bulu *Super cathedram* snažil prosadit biskup Jan IV. z Dražic. V době jeho působnosti byly nepokoje mezi řádem a diecézním klérem značné. Nepokoje, a dokonce i fyzické spory se projevovali i na ulicích. Situaci uklidnila až světská moc, kdy zástupce krále přiměl obě strany k dohodě. V českých zemích se z buly prosadilo především rozhodnutí o odvodu čtvrtiny zisku z každého pohřbu. Co se týče biskupů, kteří působili po Janu IV. z Dražic, mohli bychom říci, že jejich postoj k řádu dominikánů byl spíše pozitivní. Jako příklad lze uvést Arnošta z Pardubic, který respektoval jejich vnitřní záležitosti a uvolnil právo na zpověď.¹⁶

Krise řádu pokračovala i ve století čtrnáctém a to z několika příčin. Jednou z nich bylo papežské schizma, díky němuž došlo k rozkladu řádu zevnitř. Dominikáni se rozdělili na dvě strany, na avignonskou a římskou. Z toho důvodu řád ztratil svůj pevný status například na pařížské univerzitě. Další důvod úpadku v rámci řádu bylo rozšíření morové epidemie. Na počátku tohoto století si řád vedl velmi dobře, co se týká expanze. Dominikáni v této době působili celkově v 18 provinciích a 590 konventech. S příchodem morové epidemie se ale konventy vyprazdňují. Řád se snažil o rychlé doplnění svého stavu, což bylo příčinou dalšího problému. Do řádu byli přijímáni takřka všichni, kdo projevíli o vstup zájem. Do řad dominikánů se dostali neodborní členové, kteří se pro tuto funkci nehodili. Velký počet členů neznal ani řeholi řádu, ani zákony. Krizi prohloubila

¹⁵ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 40-42.

¹⁶ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 40, 42-43.

také otázka striktní chudoby, kterou hlásal sv. Dominik. Dochází totiž k uvolnění od tohoto pravidla a kláštery začínají vlastnit majetek, pozemky a přijímat důchody. Dispense, které se měly udílet jen v určitých případech a za účelem posláni řádu, se staly běžnou záležitostí a dalo se jich využít k poměrně pohodlnému životu. Privilegiím se dostávalo především magistrům řádu a docházelo k situaci, kdy existovaly značné majetkové rozdíly mezi členy řádu. Má se za to, že dokonce dominikánky působící v pražském kostele sv. Vavřince přijímaly do svých řad pouze ty zájemkyně, které poskytly řádu vhodné finanční prostředky. Situace se vyhroutil ještě o století později, kdy roku 1475 papež Sixtus IV. ruší striktně danou podobu chudoby řádu a kláštery po jeho rozhodnutí oficiálně mohou vlastnit majetek.¹⁷

Můžeme však vidět i první snahy o reformu ze strany církevních představitelů. Na našem území to byl ve 14. století například kazatel Konrád Waldhauser. Ten dominikány i jiné řady obviňoval ze svatokupectví. Podobné stanovisko zastával i Jan Milíč z Kroměříže, který mimo svatokupectví kritizoval i držení majetku žebravých řádů. Stejný názor zastával z významnějších představitelů také spisovatel Tomáš Štítný ze Štítného, jak ještě zmíním.¹⁸

Popularitu řádu mimo uvedené faktory snižovalo i jeho spojení s inkvizitorským úřadem. Roku 1318 ustanovil papež Jan XXII inkvizitora pro oblast Čech Koldu z Koldic, který patřil k řádu dominikánů a měl nyní působit při klášteře sv. Klimenta v Praze, a pro oblast Moravy Hartmana z řad menších bratří, který měl působit při klášteře v Olomouci. Zmínění inkvizitoři měli zasáhnout především proti valdenským kacírům, kteří byli v dané době velmi rozšířeni v Čechách, především na jihu. Následovníci jejich úřadu byli opět jeden představitel z řádu dominikánů – Havel z Kosořic a jeden zástupce z řad menších bratří Petr z Načeradce. V období jejich výkonu funkce, v roce 1340, byla vyhlášena první křížová výprava na území českých zemí v naší historii a byla vedena právě proti již zmíněným valdenským kacírům.¹⁹

¹⁷ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 33; Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 77-78, 80.

¹⁸ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 81.

¹⁹ Kadlec, J., *Přehled českých církevních dějin*, Praha: Zvon, 1991, s. 181.

Ovšem první vlna nevole proti heretikům v českých zemích se objevila již v první polovině 13. století, kdy papež Inocenc IV. vydává roku 1244 bulu proti kacírům. O třináct let později, z popudu krále Přemysla Otakara II., papež Alexandr IV. dosazuje do inkvizičního postu pro české země dva členy z řad menších bratří.²⁰ Z toho všeho vyplývá, že úplně první inkviziční úřad na našem území nezastávali dominikáni, nýbrž členové řádu menších bratří. A také to, že na počátcích byl úřad svěřen pro území Čech dominikánům a pro území Moravy následovatelům sv. Františka.

Všechny tyto faktory ještě spolu s mravním úpadkem celé církve, ne jen žebravých řádů, vedly k reformním hnutím. Církev například vybírala papežský desátek z kněžských důchodů, dále probíhalo tzv. svatokupectví, jak jsem již zmiňovala, nedodržel se celibát, udílely se odpustky, využívalo se benefícia. Duchovenstvo celkově žilo světským způsobem.²¹

Z řad kritiků můžeme uvést Tomáše ze Štítného, ten překládal do češtiny spisy sv. Augustina, sv. Tomáše Akvinského, sv. Bernarda apod. Proti praktikám církve stáli i univerzitní mistři. Z řádu dominikánů to byl například Jindřich z Bitterfeldu, který kritizoval udílení odpustků. Významnou postavou reformátorů církve byl Jan Milíč z Kroměříže. Na rozdíl od jiných kněží kázal v češtině. Vedl příkladný asketický život, postil se a žil v chudobě. Díky němu se začalo tvořit náboženské hnutí, které se opíralo o jeho kázání. Na základě Milíčova působení vzniká lidový proud reformátorů, jejich činnost je spjata s Betlémskou kaplí. Na území univerzity vzniká proud učený, zastánci tohoto proudu se opírají o filozofický realismus. Členové bývají označováni jako mladá generace a vycházejí z myšlenek Johna Wycliffa.²² Zástupcem tohoto hnutí a tzv. viklefismu se stává mistr Jan Hus. Dominikáni jsou z obecného hlediska zásadně proti tomuto hnutí. Proti reformní straně vystoupil například Pavel z Brna, ovšem bezvýznamně. Konkrétně proti osobě Jana Husa protestuje dominikán Petr z Uničova, který trval na procesu s ním.²³ Dominikáni sami sebe vnímají jako bojovníky proti Wycliffovým myšlenkám. Z knihy olomouckých dominikánů se můžeme dočíst: „*Dominikáni se první postavili proti šíření*

²⁰ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 57.

²¹ Kadlec, J., *Přehled českých církevních dějin*, Praha: Zvon, 1991, s. 233.

²² Kadlec, J., *Přehled českých církevních dějin*, Praha: Zvon, 1991, s. 235, 238, 246-247.

²³ Zouhar, J., *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, Praha: Krystal OP, 2010, s. 25.

*Wiklifových bludů. Nejznámějším odpůrcem Husovým z českých dominikánů byl Petr z Uničova, který i po smrti Husově kázal proti kalichu [...]“.*²⁴

K prohloubení úpadku řádu dochází především po Husově smrti, kdy jsou dominikáni, jako odpůrci reformní strany, pronásledováni. V roce 1419, po smrti Václava IV., dochází ke drancování klášterů ze strany revolucionářů. Jako první padá klášter v Lounech. Zabrány jsou kláštery v Klatovech, Písku, Plzni, Hradci Králové. Dominikáni působící při konventu sv. Klimenta jsou definitivně vyhnáni v srpnu 1420. Byly zničeny téměř všechny kláštery na území Čech mimo klášter v Českých Budějovicích. Bratři kazatelé byli tedy donuceni odejít a působit v kláštorech v německých zemích a na Moravě. Není to tak, že by husité nepronikli i na území Moravy, ovšem tamní kláštery nebyly zničeny v takové míře jako v Čechách. Zrušen byl klášter v Uherském Brodě a v Šumperku. Olomoucký klášter zůstal zachován, a studia a celkově i ohnisko řádu se tedy přesouvají z Čech na Moravu. Jediným konventem, který zůstal zcela neporušen a prosperoval, byl chebský. Konvent v Chebu ovšem nepatřil pod českou provincii, ale pod Sasko. Cheb je k provincii české připojen až roku 1608.²⁵

Po skončení husitských válek se stav církve mění, dosud bohaté duchovenstvo přišlo o majetek, zchudlo a bylo odkázáno na moc světskou. Církevní majetek si rozebírá šlechta. V rámci kléru dochází k poklesu vzdělanosti a autority. Bohatnou města, avšak královská moc je oslabena. Po přijetí kompaktát na basilejském koncilu nastává všeobecná obnova církevních klášterů. Řád bratří kazatelů však utrpěl za husitských válek těžké rány, a v polovině 15. století dochází k obnově pouze v konventu v Jablonném a v Praze.²⁶ V tomto období je také rozhodnuto o předání konventu sv. Michala v Brně polské provincii. Později ještě spolu s klášterem v Českých Budějovicích a v Praze spadal pod provincii holandskou. Řád se dostal do těžké situace, ale stále vystupoval proti kompaktátům spolu s papežem. Roku 1467 se dominikáni dokonce pokusili zosnovat

²⁴ Olomoučtí dominikáni, *Dominikáni. Co jsou a co chtějí*, Olomouc: Krystal OP, 1941, s. 86.

²⁵ Zouhar, J., *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, Praha: Krystal OP, 2010, s. 26-29, 33.

²⁶ Kadlec, J., *Přehled českých církevních dějin*, Praha: Zvon, 1991, 280, 305-306.

křížovou výpravu proti českým zemím, která, jak se dalo předpokládat, poměry v zemi nezměnila.²⁷

Situace od konce 15. století až do začátku století 17. nebyla pro řád vůbec příznivá. Dalo by se říct, že na našem území řád téměř nepůsobil. V klášterech je buď velmi málo bratrů, nebo jsou zcela opuštěné. V konventu u sv. Klimenta působili pouze tři členové. Císař Ferdinand I. rozhodl, že dominikáni musejí z kláštera odejít a budova se stává působištěm jezuitů. Dominikáni tedy o svůj první konvent, který na území Čech založili, zcela přichází roku 1556. Z konventu se přestěhovali do Anežského kláštera na Františku a později se přesídlili do kostela u sv. Jiljí. Problémy řádu zapříčinili i jeho přední členové. Jako příklad můžeme uvést jméno Bedřich Bořechovský, který působil jako provinciál, tudíž měl jít všem členům příkladem. Byl však arcibiskupem Antonínem Brusem z Mohelnice obviněn mimo jiné ze šíření bludů a nedodržování mravního způsobu žití. Chybou také bylo obsazování funkcí cizinci, kteří neuměli český jazyk a často přicházeli do českých zemí pouze za účelem vlastního obohacení. Zajímavostí je, že v letech 1572-1573 žili v českých zemích jen tři bratři kazatelé českého původu.²⁸

Nastal tedy čas vizitací, které byly prováděny za účelem zlepšení situace, k čemu však nedošlo. Lze uvést vizitaci tridentského převora Michaela d'Asti. Měl poskytovat rady při reformaci provincie a kontrolovat české a uherské území. Na zasedání provinční kapituly se stal českým provinciálem. Nejlepší řešení problémů řádu viděl ve sloučení provincií. A tak na jeho podnět dochází ke spojení rakouské, české a uherské provincie. Tento krok byl však bezúčelný, nevedl ke zlepšení, a navíc byl opakem priority řádu, kterou se snažil prosazovat sv. Dominik, a to šíření řádu, expanzi. Následující vizitaci provedl Felician Ninguarda, který vykonával také funkci českého provinciála. Byl zmocněn mimo kontrolu dominikánů, dohlížet i na stav řádu františkánů a na augustiniány. Jeho obnova spočívala především v dosazování nových převorů, avšak jeho působení žádné větší zlepšení nepřineslo. Vizitaci provedl i magistr řádu Hyppolit Beccaria, který

²⁷ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Česká provincie v 15-19 století, Praha: Krystal OP, 2001, s. 104.; Zouhar, J., *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, Praha: Krystal OP, 2010, s. 32.

²⁸ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Česká provincie v 15-19 století, Praha: Krystal OP, 2001, s. 105.; Zouhar, J., *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, Praha: Krystal OP, 2010, s. 36-37.

zapříčinil konec přívalu cizinců, nerozumějících naší řeči, a do českých zemí začali přijíždět kazatelé z Polska. To bylo výhodné z hlediska jazykové bariéry.²⁹

K významnější obnově české provincie a k pozvednutí morálky a celkové prestiže řádu postupně dochází po roce 1626. Do poloviny 17. století jsou řádu navraceny konventy v Písku, Jihlavě a v Šumperku, později i klatovský a nymburský konvent. S nástupem třicetileté války obnova opět stagnuje a období, kdy se čeští dominikáni těší největšímu rozmachu, nastává až po roce 1700.³⁰

²⁹ Zouhar, J., *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, Praha: Krystal OP, 2010, s. 38-41, 45.

³⁰ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích, Česká provincie v 15-19 století*, Praha: Krystal OP, 2001, 107,112.

3. ORGANIZACE ŘÁDU DOMINIKÁNŮ

3. 1. ORGANIZACE V RÁMCI ŘÁDU

Nejvyšší shromáždění řádu se nazývá generální kapitula. Je to zákonodárný, výkonný a soudní orgán. Existují tři typy kapitul, které se soustavně střídají. Je to kapitula provinciálů, kapitula defínitorů a kapitula volební. V námi mapovaném období se generální kapitula nejprve scházela každoročně, to se postupem času měnilo. Roku 1374 byly změněny stanovy řádu a kapituly se scházely jednou za dva až tři roky. V současné době se schází jednou za tři roky. Každý zákon vešel v platnost, až když se kapitula sešla třikrát po sobě, a na každé zvlášť byl návrh potvrzen. Mimo vyšších představených řádu a zástupců provincií se kapitul také začali účastnit tzv. generální kazatelé. To byli velmi vzdělaní a uznávaní muži, v každém konventu měl působit jeden, to se ale v průběhu století měnilo. Třeba na sklonku 13. století získávali tento post převorové i profesoři, nebo provinciálové, kteří svoji činnost již nevykonávali, funkce generálního kazatele se stala spíše jakýmsi pomyslným titulem. Od první poloviny 15. století se kapitul začali účastnit také magistři teologie. Tato funkce byla doživotní a jejich účast na kapitulách porušila dosavadní demokracii řádu, neboť magistři teologie nebyli voleni.³¹

Úplně první generální kapitula řádu se konala v roce 1220 v Bologni. Zde bylo rozhodnuto o tom, že nejvyšší moc v rámci řádu bude mít právě kapitula, nikoli magistr, ten jí má být podřízen. Byly zde formulovány hlavní stanovy řádu, jak jsem již zmiňovala v předchozí kapitule. Legitimitu zajišťují řádné volby. Při zasedání má každý účastník hlas stejné váhy.³²

Na našem území se první generální kapitula konala roku 1359 v klášteře u sv. Klimenta a na zahájení kapituly byl přítomen i Karel IV.³³

³¹ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 15-17.

³² Struktura řádu, *Historia OP* [online], [vid. 23. 2. 2016]. Dostupné z: www.800lethistorie.op.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=86&Itemid=615&lang=cz.

³³ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 22.

Jak již bylo předznamenáno, na zasedání generální kapituly je volen generální magistr řádu, který je zároveň i předseda kapituly. Jeho postavení však není nejvyšší, v rámci politologického rozdělení můžeme říci o jeho postu, že je první mezi rovnými. Jeho post byl však posílen v průběhu let. Hlavní příčinou bylo to, že se generální kapitula přestala scházet každoročně. Od počátku byla tato funkce doživotní. Až v současné době se funkce omezila na 9 leté období. Prvním magistrem řádu se stal, jak vyplynulo ze situace, sv. Dominik. Ve funkci následoval bl. Jordán Saský a po něm sv. Raymunud de Penafort. Mezi 13. a 16. století se ve funkci vystříдалo kolem šedesáti jmen. Žádný magistr však původem nepocházel z českých zemí. Nejčastěji to byli příslušníci italské národnosti, anebo Francouzi, jak můžeme vyčíst ze seznamu magistrů, který je uveden v knize Milana Bubna.³⁴

Pozici magistra řádu korigovala a do jisté míry oslabovala nově vzniklá funkce kardinála – protektora. V dominikánském řádu je tato funkce zavedena od druhé poloviny 14. století. Jako první protektor řádu je nám znám kardinál Vilém z Aigrefeuille. Do této funkce byli členové jmenováni papežem. Protektor měl ochraňovat hodnoty řádu a provádět osobní dozor. S příchodem krize začal řešit vnitřní záležitosti řádu a vykonával i některé z magistrových činností. S činností magistra řádu souvisí i post generálního vikáře. Ten zastával jeho funkci v té době, kdy zrovna nebyl magistr řádu stanoven. Obě funkce se dali využít jako nástroj pro církevní dohled nad řádem ze strany papeže, neboť mohl členy do obou funkcí jmenovat.³⁵

Základní organizační jednotkou řádu je konvent. Ten vykonává samosprávu. Právě toto je místo, kde členové řádu žijí pospolu a vykonávají svou činnost. V čele má stát převor. Převor je do své funkce volen komunitou a jeho úkolem bylo vést bratry správnou cestou. V 16. století ale došlo v českých zemích k situaci, kdy převor neměl s kým žít podle řehole, neboť kláštery byly opuštěné a převor byl často jediným členem žijícím v této budově, nebo s ním žilo jen pár bratří. Je jasné, že ne vždy byl schopen svoji funkci vykonávat. Dále má převor každého konventu právo účastnit se provinční kapituly. Spolu s ním může být na provinční kapitulou vyslán jeden zástupce daného konventu, musí být ale řádně zvolen. Kontrolu konventů provádí vedení provincie v rámci vizitací. První konvent,

³⁴ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 15, 42.

³⁵ Hinnebusch, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal OP, 2002, s. 52, 66.

kde působili čeští dominikáni, se nacházel v Praze na Poříčí, odtud se řád po pár letech přesunul na Staré Město. Dalším konventem založeným téměř současně s tím pražským se stal klášter v Olomouci a v Brně.³⁶

Další organizační jednotka řádu je provincie. Provincie může vzniknout připojením minimálně tří konventů, které mají následně společný administrativní aparát. Důležité je uvést, že jedna provincie se automaticky nemusí rovnat jedné zemi. Příkladem je i naše území, kdy Čechy a Morava byly v rámci provincie spojeny s územím Polska. V čele provincie stojí provinciál, který je volen na zasedání provinciální kapituly. Provinciál je ze své funkce odvolatelný. Provinční kapitula, na rozdíl od kapituly generální, nemá zákonodárnou iniciativu. Nerozhoduje tedy o změně stanov. Má pravomoc vydávat napomenutí a nařízení, co se týče řehole či školství. Také má oprávnění zasílat petice generální kapitule.³⁷

Z počátku fungování dominikánů v českých zemích, byly řádové konventy součástí polské provincie. Jako první provinciál, který tedy vedl území, pod které spadaly i Čechy, Morava a Slezsko, se jmenoval Gerard. Od připojení českých zemí k polské provincii až do vzniku samostatné české provincie, která působí od roku 1301, se ve vedení vystříдалo 17 provinciálů. Nejméně dva z nich pocházeli z českých zemí. Byl to Jan z Čech a Zdislav z Čech. V tomto období se konalo 21 provinčních kapitul, z toho 7 z nich bylo pořádáno na našem území, konkrétně v konventu pražském a brněnském, dále v Jablonném a v Sezimově Ústí.³⁸ Z toho vyplývá, že na našem území se konala jedna třetina zasedání. To může svědčit o vzrůstajícím vlivu dominikánů v českém území provincie.

Před vznikem samostatné české provincie tvořily konventy v Čechách a na Moravě 40% z celkového počtu konventů polské provincie jak uvádí Tomáš Černušák. Oficiálně tedy česká provincie vzniká po třetím schválení na sjezdu kapituly v Kolíně nad Rýnem.

³⁶ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 17, 70, 78,81.

³⁷ Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal OP, 2002, s. 17.

³⁸ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 37.

První vedoucí nově vytvořené provincie byl Zdislav, po něm následoval Pelhřim a Eckhart Saxo.³⁹

3. 2. CÍRKEVNÍ ÚŘADY

Po založení řádu mnoho členů z řad bratří kazatelů začalo být obsazováno do církevních úřadů. Dominikáni se uplatnili jako biskupové, kardinálové či papežští penitenciáři. Nejvíce byli dosazováni do biskupských úřadů. To bylo pro řád z jedné strany nevýhodné, neboť přicházel o své nejlepší zástupce. Proto se magistr řádu Jordán Saský snažil tento jev eliminovat. Vydává nařízení, na jehož základě mohou členové řádu vykonávat funkci biskupa pouze se svolením. Avšak magistr řádu nemůže ovlivnit rozhodnutí papeže, takže dominikáni byli do vyšších funkcí jmenováni i přes nařízení. Biskup pocházející z našeho prostředí byl ve čtrnáctém století například Albert z Ústí, biskup Heřman, Petr z Bíliny, Johlin, Václav Applot, či Mikuláš Václavův, který působil mimo post biskupa i jako zpovědník Václava IV, jak nám může napovědět jeho jméno. Za století patnácté můžeme jmenovat biskupa Mikuláše, dřívějšího plzeňského lektora.⁴⁰

Papežští penitenciáři z řad dominikánů, pocházejících z českých zemí byli například Martin z Opavy, který byl zároveň jmenován arcibiskupem v Hnězdu. Také je uváděn jako první zástupce této funkce, jehož původ náleží k našemu území. Dále Albert z Ústí, jenž se stal biskupem v Milkově, nebo třeba Mikuláš z Jihlavy či Petr Hugler z Olomouce.⁴¹

V námi sledovaném období existovala také funkce s názvem Magistr posvátného paláce. Byl to v podstatě teologický poradce papeže. Od 15. století byla tato funkce

³⁹ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 66; Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, 37.

⁴⁰ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 57; Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal OP, 2002, s. 20.

⁴¹ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 56.

svěřována dominikánům. Aby nedocházelo k nesrovnalostem, je třeba uvést, že od roku 1968 se tato funkce nazývá teolog papežského domu.⁴²

Netradiční byl také post komisaře Svatého officia, který vznikl v polovině 16. století rozhodnutím papeže Pavla III. Ten jmenoval komisi složenou ze šesti kardinálů, jejímž úkolem bylo prošetřovat a usvědčovat heretiky. Jeden z těchto kardinálů byl zároveň i sekretář Svatého officia. Měl zřízeného asistenta, kterým se stal přísedící, neboli tzv. asesor, což byl většinou světský úředník. Asesorovi byli pak podřízeni tři členové z řad dominikánů, a to jeden komisař a dva jeho spolupracovníci. Náplní práce komisaře byla příprava a vedení trestních kauz a ostatní záležitosti, které se probíraly před tribunálem.⁴³

S herezí souviselo i založení kongregace Indexu. Jejím prvotním cílem byla aktualizace Indexu librorum prohibitorum, tedy tak zvaného seznamu zakázaných knih. Za tímto účelem kongregace hodnotila spisy zakázané buď jinými kongregacemi, anebo spisy, na které přišlo udání, a na seznam přidávala knihy, které potřebovaly z hlediska víry opravu. Kongregaci Indexu tvořilo několik kardinálů a jeden z nich byl vždy jmenován do funkce prefekta. Poradcem prefekta byl magistr posvátného paláce, jehož funkci vykonával dominikán. Asistentem prefekta byl dále sekretář Indexu, také dominikán a pak několik konzultorů. Tato kongregace fungovala až do začátku 20. století, kdy papež rozhodl o sloučení Indexu a Svatého officia. V roce 1966 zaniká z rozhodnutí papeže úplně.⁴⁴

3. 3. DRUHÝ A TŘETÍ ŘÁD

V rámci organizace řádu je důležité zmínit řád ženský, označován také jako druhý řád. Ženské společenství řádu vzniká ve Francii v Prouille, kde sv. Dominik obrací tamní

⁴² Struktura řádu, *Historia OP* [online], [vid. 23. 2. 2016]. Dostupné z: www.800lethistorie.op.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=86&Itemid=615&lang=cz.

⁴³ Struktura řádu, *Historia OP* [online], [vid. 23. 2. 2016]. Dostupné z: www.800lethistorie.op.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=86&Itemid=615&lang=cz.

⁴⁴ Struktura řádu, *Historia OP* [online], [vid. 23. 2. 2016]. Dostupné z: www.800lethistorie.op.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=86&Itemid=615&lang=cz.

heretické ženy na svoji víru. Po té je založen konvent v Římě, v Madridu a v Bologni. Ve 13. století se ženské konventy začínají rozrůstat po Evropě. Ovšem ze začátku to nebylo vůbec jednoduché, neboť mužský řád spatřoval v ženském společenství překážku, neboť nebylo možné, aby ženský řád dodržel pravidlo naprosté chudoby. O ženském společenství se měla starat mužská část řádu. Ti to ale nepřijali pozitivně, mimo jiné se obávali, že díky vytiženosti může dojít ke snížení kvality kázání. Situace byla vyřešena až v druhé polovině 13. stol., kdy papež rozhodl, že dominikáni budou mít na starost spiritualitu ženské větve, ale že se ženy budou sami starat o svůj majetek.⁴⁵

První působení dominikánek v českých zemích se datuje kolem roku 1240 a souvisí s Brno-Herburským klášteřem. Brněnský klášter patřil mezi 32 klášterů, které byly začleněny do řádu mezi roky 1245 – 1250, a tudíž se řadí k první ženské vlně. Stal se jediným ženským klášteřem v celé polské provincii. Po něm následovalo založení klášteru v Hradci Králové, Olomouci a v Praze u sv. Anny. Z dalších měst lze zmínit Žlutice, Kralupy, Brno či Duchcov. Zvláštností je, že v některých městech nebyl pouze jeden ženský klášter v rámci jednoho řádu, na rozdíl od mužských klášterů, kde to bylo téměř pravidlem. Fakt, že ženská větev působila ve více kláštěrech v jednom městě, byl zapříčiněn právě oním majetkem, který měly ženy k dispozici.⁴⁶

Všechny ženské autonomní kláštery byly pod vedením generálního magistra řádu. Nad kláštery má pravomoc buď provinciál, nebo diecézní biskup. V čele každého konventu stojí převorka.⁴⁷ Ženská větev žila nejprve na základě stanov, které sestavil sv. Dominik, tzv. *Řehole od sv. Sixta*. V průběhu let byly pozměňovány v rámci klášterů a provincií. Aby všechny dominikánky žily podle jednotného řádu, byly roku 1259 stanovy sjednoceny. Tyto sjednocené stanovy platily po celé námi mapované období.⁴⁸

Mimo druhý řád existovalo ještě bratrstvo třetího řádu. Jde o seskupení laiků, kteří sympatizovali s dominikánským řádem a žili odříkavým způsobem života, ale nebyli

⁴⁵ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek*, Praha: Krystal OP, 2001, s. 54-55; Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 124.

⁴⁶ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek*, Praha: Krystal OP, 2001, s. 56-58.

⁴⁷ Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 124.

⁴⁸ Hinnebusch, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal OP, 2002, s. 23.

nositeli žádného duchovního úřadu. Bratrstvo spadalo pod diecézního biskupa, ať mělo jakoukoliv míru autonomie. V rámci bratrství existovala rovnost a představení byli řádně voleni. Pro třetí řád byla sepsána pravidla pod názvem *Řehole bratří a sester kajčníků sv. Dominika*. Autorství se připisuje magistrovi řádu Muniemu ze Zamory, avšak není zcela jisté, že autorem je opravdu on, neboť se nedochovala originální listina. Papež Inocenc VII. schválil řeholi pro třetí řád roku 1405. Od té doby se začínají šířit komunity.⁴⁹

V českých zemích je počátek třetího řádu spojován s postavou sv. Zdislavy z Lamberka, která žila v první polovině 13. století. V této době vznikají dva dominikánské kláštery, a to v Turnově a v Jablonném. Obě tato malá města byla součástí majetku pana Havla, manžela paní Zdislavy. Ten choval k dominikánskému řádu sympatie stejně jako jeho žena. Svatá Zdislava při klášteře v Jablonném založila i špitál. To může vypovídat o charitativní činnosti, kterou vykonávali v této době ve velké míře i terciáři. V tomto období však ještě bratrství dominikánského třetího řádu oficiálně neexistovalo.⁵⁰ Osud kláštera a špitálu v Jablonném skončil podobně jako většina dominikánských klášterů za rozmachu husitství: „ [...] jako peleš lotrovská padl v obět' rozvášněným božím bojovníkům [...]“.⁵¹

⁴⁹ Vznik a vývoj stanov a regulí dominikánského laikátu, *Laici sv. Dominika* [online], © 2016, [vid. 13.3.2016]. Dostupné z: www.laici.op.cz/dokument/vznik-vyvoj-stanov-reguli-dominikanskeho-laikatu.

⁵⁰ Kalista, Z., *Blahoslavená Zdislava*, Olomouc: Dominikánská Edice Krystal, 1941, s. 62-65.

⁵¹ Kalista, Z., *Blahoslavená Zdislava*, Olomouc: Dominikánská Edice Krystal, 1941, s. 77.

4. VZDĚLÁNÍ A ŠKOLSTVÍ

Vzdělání hrálo vždy jednu z klíčových rolí v rámci dominikánské spirituality. Pakliže by se mělo vybrat několik hlavních pilířů, na kterých je celý řád založen, školství bude určitě jedním z nich. Ještě před vznikem řádu jako takového, měl Domingo de Guzmán do velké míry jasno, že jeho následovníci musí velmi dbát na své vzdělávání a zdokonalování znalostí a dovedností. Díky tomu položil základ dominikánského důrazu na studium. Jakousi zakládající listinou, která položila filozofický a částečně i praktický podklad pro vzdělávání a školství v rámci řádu, byl akademický kodex.

4. 1. AKADEMICKÝ KODEX

Zakládající listina, o kterou se opírá veškerý budoucí vývoj v rámci dominikánského školství a vzdělávání, byla sepsána v roce 1259. Dalo by se argumentovat, že pokud mělo být vědění jednou z hlavních součástí řádové spirituality, je více jak 40 let trvající mezera v období od oficiálního vzniku dominikánů po sepsání klíčového dokumentu týkajícího se akademické činnosti, poměrně značná. Nicméně kodex byl již pouhým formálním doplňkem, který napevno ukotvil v psané formě to, co se již v praxi uplatňovalo. Nešlo tedy o nic jiného, než o oficiální potvrzení již daných pravidel, myšlenek a filozofických základů.

Na tvorbě akademického kodexu se podílelo pět tzv. otců zakladatelů. Jednalo se o nejvyšší teology a učence v rámci církevního a akademického života. Z dnešního pohledu pravděpodobně nejznámější mezi širokou veřejností byl italský teolog Tomáš Akvinský. Jeho důležitost pro řád i v současné době dokládá například skutečnost, že jedna ze čtyř existujících dominikánských provincií v USA, provincie centrální, po něm pojmenovala svůj náboženský institut, který se zabývá především výchovou a vzděláváním nových kazatelů.⁵² Další, kdo se podílel na sepsání kodexu, byl všestranný teolog a scholastik Albert Veliký, jenž byl pro své všeobecné nadání a znalosti často nazýván „doctor

⁵² Aquinas institute of theology, *Aquinas institute of theology* [online], © 2016, Aquinas institute of theology, [vid. 5. 3. 2016]. Dostupné z: www.ai.edu/.

universalis“.⁵³ Ostatní autoři textu v tehdejší době také patřili mezi významné osobnosti církve. Jednalo se o francouzské teology Florence z Hesdin, Petra z Tarentaise a Bonhomma z Bretaně. Je důležité zmínit, že všechny tyto učence pověřila vypracováním kodexu dominikánská kapitula, která je vybrala na základě jejich většího či menšího spojení s univerzitou v Paříži. Byla to totiž právě tato vzdělávací instituce a její obdoba toho, co bychom dnes nazvali fakultou filozofie či věd, která hrála v polovině 13. století jednu z klíčových rolí v rámci katolického učení, vzdělávání a vývoje školství.⁵⁴

4. 1. 1. HAVNÍ ZÁSADY AKADEMICKÉHO KODEXU

Akademický kodex se během let samozřejmě několikrát upravil. Tyto novoty však nijak nenabourávaly základy, které položili výše zmínění teologové. Neměnným základem zůstává důraz kladený na hledání pravdy. Motto pravdy tzv. „veritas“ prostupuje celou dominikánskou tradicí. Dominikáni musejí vítat veškerou pravdu, která se k nim dostane. Každý kazatel by se měl snažit pravdu objevovat a šířit ji dále po světě. Nikdy by při tom neměl zapomenout, znovu se zamyslet, zdali staré pravdy jsou vážně takové, za jaké se vydávají, anebo jsou to pouze smyšlená tvrzení někoho jiného, kdo na nich nekompromisně lpí i přes to, že jsou zastaralé a vyvrácené. Pokud se dosavadní pravda ukáže jako lež, musí každý bratr kazatel překonat morální či církevní bariéry, které takové zjištění může přinést a nezaleknout se možných důsledků. Bratři by se měli snažit čelit falsifikacím, ideovým mýtům a veškerým manipulacím, ke kterým může v rámci upravení reality dojít. Dominikánští učenci musí za každou cenu přijmout a naučit se pravdu milovat, dokonce i přes to, že jim nová zjištění mohou být nemilá.⁵⁵

Akvinský svůj názor na hledání pravdy vyjadřuje následovně: „*Pravdivost naší víry se v očích všech nevěřících stává předmětem k výsměchu, pakliže každý katolík, jemuž chybí potřebné vědecké vzdělání, zatvrzele hájí určité dogma, které již bylo v rámci vědeckého zkoumání, prohlášeno za nepravdivé.*“⁵⁶

⁵³ Attwater, F., D., *A Catholic Dictionary*, New York: Macmillan Company, 1958, s. 273.

⁵⁴ Hinnebusch, W., *Dějiny Řádu kazatelů*, Praha: Krystal OP, 2002, s. 26.

⁵⁵ Order of Friars Preachers, *Ratio Studiorum Generalis*[online], Santa Sabina Roma, 1993, s. 42., [vid. 29. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/rsg.pdf>.

⁵⁶ Waldherr, A., *An Evangelical on the Left*, Mustang: Tate Publishing & Enterprises, 2007, s. 65.

Důležitou součástí kodexu je i propagace nezbytnosti studia filozofie. Byl to především Tomáš Akvinský, který si uvědomoval, že bez její patřičné znalosti je nemožné dosáhnout kritického zhodnocení církevních pravd. Zjednodušeně řečeno teologie může obohatit filozofii a naopak. Pakliže mají být dominikánští bratři schopni dobře sloužit víře skrze kázání a teologii, je nezbytné, aby měli dostatečné znalosti filozofie, jelikož ta připravuje člověka k pochopení reality.⁵⁷

Z dnešního pohledu se jedná o převratnou změnu v tom, jak církev vnímala vzdělávání. Tuto novinku s sebou přinesl především Tomáš Akvinský, jenž mj. studoval díla řeckého filozofa Aristotela a jeho myšlenky. Akvinského myšlenky poměrně významně ovlivnily všeobecnou podobu dominikánského vzdělávání.⁵⁸

Studenti v rámci dominikánské tradice by měli objevovat charakter různých filozofických směrů, jelikož jim pomůže pochopit společnost, ve které žijí a v níž kážou Boží slovo. Zkoumat, bádát a analyzovat - tyto disciplíny můžou pomoci rozvinout a zdokonalit schopnost kritického uvažování a schopnost vyvodit racionální závěry z nově nasbíraných znalostí. V neposlední řadě je možno uvést ještě studium ekonomie v návaznosti na sociální otázky. Jestliže se mají bratři snažit šířit Boží slovo mezi obyčejné lidi, je nutné, aby pochopili nejenom jejich filozofický náhled na svět, ale i hospodářské podmínky, ve kterých žijí a které je významně ovlivňují.⁵⁹

Pokud by se měl hledat nějaký filozofický předobraz dominikánského školství, bylo by nutné zaměřit se na syntézu Aristotelského způsobu myšlení s Augustiánským. A také uvést středověkou verzi souboje realismu a idealismu, jehož hlubší zkoumání jde mimo rámec této práce. Důležitý je fakt, že právě Akvinský dokázal najít alternativu mezi těmato dvěma směry. Akvinský se zaměřil na slabiny obou pohledů, a vystavěl na nich svou teorii. Její implikace pro školství a středověké vzdělávání je následující. Pakliže se náboženská a vědecká poznání rozcházejí, existuje několik možných vysvětlení. V první řadě, pokud náboženství nemůže najít přesvědčivou odpověď na určitou otázku, je to dle Akvinského chyba učenců, kteří nedokázali správně interpretovat svaté texty. Za druhé,

⁵⁷ Order of Friars Preachers, *Ratio Studiorum Generalis*[online], Santa Sabina Roma, 1993, s. 44., [vid. 29. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/rsg.pdf>,

⁵⁸ Saint Thomas Aquinas, *Encyclopedia Britannica* [online], Encyclopedia Britannica Inc., © 2016, [vid. 25.3.2016]. Dostupné z: www.britannica.com/biography/Saint-Thomas-Aquinas.

⁵⁹ Order of Friars Preachers, *Ratio Studiorum Generalis*[online], Santa Sabina Roma, 1993, s. 42., [vid. 29. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/rsg.pdf>.

pokud věda a poznání nedokážou něco dostatečně objasnit, je zřejmé, že lidské myšlení ještě nedošlo do takového stádia, aby mohlo danou skutečnost vysvětlit. Revoluční myšlenka přišla ve třetím případě. Pokud se totiž dalo něco vysvětlit jak z náboženského, tak i z vědeckého hlediska, znamenalo to, že oba obory došly ke stejnému závěru a mohou tak vzájemně existovat vedle sebe. Tato myšlenka znamenala, že náboženství do jisté míry dalo za pravdu tomu, že určité skutečnosti jsou snadněji objasnitelné v rámci vědy a je nutné s takovými objevy nesoupeřit, avšak naopak je akceptovat a snažit se je inkorporovat v rámci vlastního vzdělávání. I díky tomu, že se tento Akvinského pohled ujal v rámci širší veřejnosti, mělo studium vědy otevřenější cestu v oblasti univerzitního vzdělání v porovnání s předešlými staletími.⁶⁰

4. 2. KARLOVA UNIVERZITA

V českých zemích byla středověká vzdělanost nejvíce spojena s Univerzitou Karlovou. Ještě před vznikem univerzity působily v Praze téměř dvě desítky škol při farních chrámech, kostelech a některých klášterech. Univerzita tedy mohla navázat na školskou tradici a také využít zmíněných prostor pro výuku. Jedním z faktorů pro založení univerzity byla skutečnost, že domácí studenti museli odcházet na vyšší školy do zahraničí.⁶¹ Tento důvod je obsažen i v zakládací listině: „*A tak, aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez ustání lační po plodech věděni, se nemuseli v cizích zemích doprošovat almužny, ale aby našli v království stůl k pohoštění prostřený a aby se ti, jež vyznamená vrozená bystrost a nad ni, stali poznáním věd vzdělanými, a nebyli již více nuceni a za zbytečné mohli pokládat, za účelem vyhledávání věd kraj světa obcházet, k cizím národům se obracet, nebo aby jejich dychtění bylo ukojeno, v cizích končinách žebrat, nýbrž aby za svou slávu považovali, že mohou jiné z ciziny k sobě zvat a účastny je činit té lahodné vůně a tak velikého vděku.*“⁶²

⁶⁰ Kondrick, L.,C., 2008, Thomism and Science Education: History Informs a Modern Debate. *Integrative and Comparative Biology*, 08, vol. 48, no. 2, s. 208-209.

⁶¹ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 31.

⁶² Zakládací listina, *Univerzita Karlova* [online], © 2016, Univerzita Karlova v Praze, [vid. 20. 3. 2016]. Dostupné z: www.cuni.cz/UK-1391.html.

Karel IV. podnikl kroky k založení univerzity ještě ve stejném roce, kdy se stal králem říše římské, a to roku 1346. Tento rok žádal papeže Klimenta VI., aby podnítil přípravu nové univerzitní fundace. Karla IV. podporoval i první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Počátek univerzity zakládají tři konstitutivní listiny. Jedna papežská a dvě panovníkovi. Papežská bula zaručuje mimo jiné zastoupení všech známých oborů vyučovaných na čtyřech fakultách. Dále je to Zakládací listina ze 7. dubna 1348, která především zabezpečuje právní ochranu při studiích, a třetím dokumentem je diplom nazývaný jako eisenašský, který osvobozuje univerzitní obec od místních daní a poplatků. Univerzita byla tedy oficiálně založena roku 1348, ale svou činnost započala již o rok dříve, a to vyučováním v pražských klášterech a v chrámu sv. Víta.⁶³

Zmiňovala jsem, že ještě před vznikem univerzity byl i v českých zemích, stejně jako všude jinde v Evropě, ohniskem studií konvent, respektive klášterní škola. Klášterní školy nezakládali pouze dominikáni, ale tento řád na vytvoření studijního prostředí kladl větší důraz. Řádové školy bratří kazatelů měly různé stupně. V klášterní škole vyučoval konventní lektor a studenti byli členové daného konventu či kléru v určité lokalitě. Druhou úrovní byla tzv. studia solemnna, zde šlo o větší zaměření na filozofii a teologii. Nejvyšší úrovní se stala studia generale, kde se učili budoucí lektoři. Ve většině případů byla generální studia spojena s univerzitou, stejně tak tomu bylo i v Praze.⁶⁴

Generální studia při klášterech v českých zemích byla zřízena u augustiánů-eremitů, cisterciáků, karmelitánů, dominikánů a františkánů, zde šlo o konventuální větve. Pro účel této práce je důležité generální studium dominikánů při klášteře sv. Klimenta v Praze a existence generálních studií ve františkánském klášteře u sv. Jakuba taktéž v Praze. Při klášteře se studovalo sedmero svobodných umění a provozovala se výuka stejná jako na vyšších fakultách. Studenti docházeli na univerzitu jen ke zkouškám. Tito studenti však neměli stejná práva jako ostatní studenti na univerzitě, nemohli být například voleni do akademických postů.⁶⁵

⁶³ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 34-39.

⁶⁴ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek*, Praha: Krystal OP, 2001, s. 71-72.

⁶⁵ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 80.

Za nejvýznamnější klášter spojený s řádovým studiem byl považován právě dominikánský konvent u sv. Klimenta a cisterciácký ve Zbraslavi. Členové dominikánského řádu byli také jedni z prvních vyučujících. Provinciál Rajmund z Capuy vydává roku 1384 dokument, na jehož základě se zástupci pražské univerzity mohou podílet na liturgii a celkově na duchovním životě v konventu. Řádoví učitelé se zase zapojovali do univerzitní výuky.⁶⁶

Církevní řády působily i na fakultě artistické, ale především na fakultě teologické. K zřízení teologické fakulty získal Karel IV. povolení od papeže Klimenta VI. Přednášky z teologie se před vznikem fakulty konaly pouze v konventech, což Karel IV. měnil. Prvních profesorů na teologické fakultě mělo být údajně pět, dva z nich nejsou zjištěni. Prvním z profesorů se stal dominikán Jan Moravec, kterému je mimo jiné připisováno spoluautorství na českém zpracování díla *Život Krista Pána*. Dalším profesorem se stal za františkány Albert Bludův, a za řád augustiniánských eremitů Mikuláš z Loun. Po jejich působení nastupuje dominikán Jan z Kostnice a profesor z řádu augustiánů. Jako první dominikán na pražské univerzitě působil také Jan z Dambachu, jeho úkolem byla organizace studií a po jeho realizaci z univerzity odešel.⁶⁷

Studium na teologické fakultě lze dělit na dvě části. První část trvala šest let a po skončení získal student nejnižší stupeň vzdělání. Zde student poslouchal přednášky o *Písmu* a *Sentencích* Petra Lombarda. V druhé části student postupně získával akademické tituly, z nich nejvyšší byl titul mistra teologie. Druhá část trvala také šest let. Většina studentů získala ještě před vstupem na fakultu artistický mistrovský titul, nebyl ale nezbytnou podmínkou.⁶⁸

Na univerzitách byl zaveden systém, dle kterého se učilo formou čteného výkladu a disputací. Nahlas se četly úryvky textů, například z Aristotela, po té nadcházelo vysvětlení psaného záznamu, doslovného textu a významu. Hlavní úkol lektorů teologické fakulty byl studium a výklad *Písma*. V rámci univerzitní činnosti byla napsána spousta výkladů *Otčenáše*, *Desatera*, dále *Život Krista Pána*, vznikl překlad biblických dějin Petra

⁶⁶ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 80.

⁶⁷ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 135-136.

⁶⁸ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 139.

z Troyes. Dále byla přeložena první bible do staročestiny. Překlad byl součástí *Leskovické bible*, která se dochovala v opisu, neboť originál byl zničen. Autorem byl s největší pravděpodobností Jan Moravec. Ten se podílel údajně i na některých překladech knih z *Písma*.⁶⁹

Další činností fakulty byl výklad a komentáře k *Sentencím* Petra Lombarda. Těch vzniklo několik. Jeden z významnějších komentářů pochází od dominikána Mikuláše Bicepse. Mimo komentáře k *Sentencím* vznikaly ještě traktáty a kvestie. *O Boží Trojici* psal například dominikán Matěj, známý taktéž pod jménem Macek. Vznikají i traktáty s revoluční tematikou, například Jindřich z Bitterfeldu napsal dílo proti udílení odpustků a tím protestoval proti bule pro krále Václava IV.⁷⁰

4. 2. 1. SPOR O NEPOSKVRNĚNÉ POČETÍ PANNY MARIE

Jak již bylo psáno, důležitou formou vyučování byly disputace. Pokud bych měla uvést nějaký příklad, tak lze zmínit téma neposkvrněného početí Panny Marie. V rámci této otázky docházelo ke sporům především mezi dominikány a františkány. Ti se navzájem obviňovali z hereze. Šlo v podstatě o to, že dle křesťanské nauky Maria byla pouhý člověk, a ne Bůh. Na lidské pokolení se však vztahovalo dogma dědičného hříchu. Všichni lidé byli v tomto hříchu počati jako potomci Adamovi. Nastává tedy otázka, zda se dědičný hřích vztahoval i na Pannu Marii, neboť i ona byla člověk. Františkáni zastávali myšlenky Dunse Scotuse. Jeho učení vychází z názoru, že Kristus vykoupil lidstvo, a tím lidem bylo prominuto jejich provinění vůči Bohu. Pannu Marii však Ježíš nenechal, aby se účastnila na urážce Boha a zbavil ji hříchu hned v počátku početí. Ochránil ji tedy před prvotním hříchem, který by spadal i na ni. Z toho dle Scotuse vyplývá, že nebyla vykoupěna z určité viny, neboť žádnou neměla. Šlo o jakési preventivní vykoupění. Jeho

⁶⁹ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek*, Praha: Krystal OP, 2001, s. 74.; Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř, J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 110, 147-150.

⁷⁰ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř, J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 147-150.

teorie také mohla vzniknout díky jeho názoru, že početí a vznik duše nastává v tu samou chvíli, a ne až nějakou dobu po početí.⁷¹

Dominikáni viděli tuto problematiku jinak. Jejich ideový základ pocházel od Tomáše Akvinského. Akvinský se v mnohém shodoval se stanoviskem Petra Lombardského, které sepsal v *Sentenciích*. Lombardský tvrdil, že Panna Maria byla očištěna od hříchu, ale než k této očistě došlo, i ona podléhala provinění, důvodem byla její tělesnost. Akvinský pak říká, že vykoupení Panny Marie nastalo po „vltí“ duše do její tělesné schránky. To, že Panna Maria dle Akvinského byla počata v prvotním hříchu, souvisí s jeho názorem na lidskou duši. Lidský zárodek je živočišné podstaty a rozumová duše je stvořena až později. Avšak i rozumová duše musela podléhat nejprve dědičnému hříchu a být následně očištěna. Jinak by to znamenalo, že by Panna Maria stála mimo vykoupení Ježíše Krista. Dle Akvinského tedy Panna Maria byla zbavena hříchu v lůně nějaký čas po stvoření její duše.⁷²

Zastáncem tohoto postoje byl například dominikán Mikuláš Biceps, který své stanovisko vyjadřuje v komentáři k *Sentenciím*. Dle něj byl bez dědičného hříchu zrozen jen Kristus a neposkvrněné početí Panny Marie nejde nijak doložit.⁷³ Podle některých dominikánů tvrzení, že Panna Maria byla počata v dědičném hříchu, zastávali již církevní otcové. Příkladem je Jakub ze Soestu, který tento názor předkládá v traktátu *De conceptione Marie*.⁷⁴

Spor se definitivně vyřešil až roku 1854, kdy papež Pius IX vydává bulu, ve které stojí: „*Prohlašujeme, že je Bohem zjeveno, a proto musí být trvale a pevně přijato učení, které tvrdí, že blahoslavená Panna Maria byla v prvním okamžiku svého početí uchráněna každé poskvrny dědičného hříchu zvláštní milostí a výsadou všemohoucího Boha s ohledem na zásluhy Ježíše Krista, Spasitele lidského rodu.*“⁷⁵

⁷¹ Wolf, V., *Neposkvrněné početí Panny Marie v průběhu historie*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2005, s. 22-23.

⁷² Wolf, V., *Neposkvrněné početí Panny Marie v průběhu historie*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2005, s. 18-20.

⁷³ Wolf, V., *Neposkvrněné početí Panny Marie v průběhu historie*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2005, s. 42.

⁷⁴ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 152.

⁷⁵ Převzato z: *Neposkvrněné početí Panny Marie*, *Theofil, revue* [online], © 2006 – 2016, Theofil, [vid. 20.3.2013], dostupné z: www.revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1694.

Ze sporu tedy vyšli vítězně zastánci Mariina početí bez hříchu, což byli většinou členové františkánského řádu. Neznamená to však, že by všichni členové ostatních řádů vnímali tuto otázku negativně, ale pokud problematiku posuzujeme z obecného hlediska, lze odpovědět takto.

4. 2. 2. REVOLUČNÍ HNUTÍ NA UNIVERZITĚ

Na konci 14. století se českými zeměmi a univerzitním prostředím začínají šířit myšlenky Jana Husa, jeho stoupenců a šíří se viklefismus, na který tito muži navazují. Proud je spojen s dílem Johna Wycliffa *O universáliích*. Tento spis, který do českých zemí přinesl Jeroným Pražský, opsal Jan Hus a tím zapříčinil jeho rozšíření. V následujícím století proti sobě stojí zastánci Wycliffových myšlenek, tzv. realisté proti nominalistům. V rámci univerzity by se z jedné strany dalo říci, že šlo o rozpor mezi členy českého původu a mezi cizinci. Avšak začátkem 15. století se spor řeší i v církevní sféře a určuje charakter kázání v té době. První spor nastal, když dominikán Jan Hubner, což byl univerzitní profesor na fakultě teologické, požadoval odsouzení některých Wycliffových názorů, které sepsal a označil za kacířské. Setkal se s nevolí ze strany mnoha univerzitních mistrů, na univerzitní schůzi se však rozhodlo, že články sepsané Janem Hubnerem se nesmí vyučovat na univerzitě a ani zmiňovat při kázání. Sporem se zabýval i papež Řehoř XII., a v platnost vstoupil zákaz šíření Wycliffových myšlenek a jeho spisy se musely odevzdat, což zvedlo vlnu nevole.⁷⁶

Na Wycliffovo učení reagoval z řad dominikánů lektor Mikuláš Biceps při diskuzi k Lombardovým *Sentencím*, ovšem došlo k tomu v době, kdy Wycliffovy názory ještě nebyly zcela správně vyloženy. Kritikem Johna Wycliffa byl dominikán a lektor teologie v pražském konventu Jidňich z Bitterfeldu, ten reagoval především na Wycliffův názor na udílení odpustků. To se stalo ještě před rozšířením viklefismu na univerzitě. Nápravu řádu

⁷⁶ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 90-91.

viděl v častém přijímání eucharistie, jak bude psáno později. V této době začíná univerzita získávat kacířkou pověst.⁷⁷

Lektorem klanícím se k reformní straně byl z dominikánského řádu Jan řečený Karmelita. Naopak lektor, který konkuroval Janu Husovi ve výkladu *Sentenci*, se jmenoval Jan z Hory a lze ještě uvést Petra z Uničova, což byl nepřítel Husa, jak jsem již jednou zmiňovala.⁷⁸

Z řad františkánských lektorů, kteří se hlásili k reformnímu křídlu na univerzitě, můžeme uvést Františka. Dále řeholníka Maříka, který měl nejspíše přinést z Oxfordu Wycliffovy knihy, což ale není zcela doloženo.⁷⁹

4. 2. 3. KAZATELSTVÍ

Co se týče 13. století, tak nemůžeme přesně určit, jak se vyvíjelo kazatelství v českých zemích, neboť se nám nedochovala kazatelská díla. O tomto období je nám známo, že čeští dominikáni kázali křížovou výpravu proti pruským pohanům. Kazatelské spisy se dochovaly především z 14. a 15. století, kdy se řešily otázky ohledně eucharistie a morálky kléru. Jedním z lektorů z řad dominikánů, kteří se přikláněli k myšlenkám reformačního hnutí, byl Jan řečený Karmelita, jak bylo již psáno. Ve svém kázání před synodou dvakrát kritizoval církev za to, že pouze vybírá odpustky místo toho, aby vedla věřící v ohledu morálky. Ve třetím zachovaném kázání kritizuje církev za její obohacování. Jeho kázání, která se dochovala, mají název *Filius meus vivit*, *Compelle intrare* a *Exemplum dedi vobis*. V podobném duchu kázal Pavel z Brana, který se později

⁷⁷ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 124.

⁷⁸ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 145-146.

⁷⁹ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 146.

stal provinciálem, známé je jeho kázání *In coena Domini*. Dalším kazatelem byl Jindřich z Bitterfeldu, který také požadoval návrat k pravé zbožnosti.⁸⁰

Při kázání na území českých zemí se používalo více jazyků. Není teď řeč pouze o univerzitní půdě, ale i o klášterech, které neměly zřízeno generální studium, a dalších zařízeních. Do doby šíření husitství se kázalo především v němčině a i češtině. Pro kázání v době rozkvětu reformace byl důležitý vznik Betlémské kaple, kde působili univerzitní mistři. Zde se kázalo v českém jazyce. Po husitských válkách dochází k většímu uplatnění češtiny. Například v klášteře u sv. Klimenta česky kázal Jiří z Prostějova. V některých konventech probíhaly spory o to, v jakém jazyce se bude kázat. Příkladem mohou být Litoměřice, kde ještě začátkem 16. století probíhalo kázání v němčině, což se mění s nástupem protestantismu, a německý jazyk se dostává do pozadí. Podobným případem byl plzeňský konvent, kde se také po většinu námi mapovaného období kázalo v němčině, s čímž nebyli spokojeni posluchači, neboť kázání nerozuměli. V druhé polovině 16. století přicházejí do českých zemí kazatelé, kteří neumí česky ani německy a kázání z jejich strany probíhá především v latině, což byl problém, protože posluchači latině příliš nerozuměli. V českých zemích se kázalo také polsky, s čímž nebyl takový problém. Příkladem je opavský konvent.⁸¹

4. 2. 4. KULT EUCHARISTIE

Přijímání a oslava eucharistie byla běžná mimo jiné i v českém prostředí. Otázka přijímání byla důvodem mnoha sporů, a řešila se především v období husitství a ještě před ním, když se prostým lidem i významnějším členům z akademického prostředí nelíbil způsob přijímání, kdy se eucharistie dostávala především významnějším představitelům církve. Nejprve by bylo třeba uvést, co eucharistie vlastně představuje.

Ježíšova poslední večeře je všeobecně jedním z důležitých momentů křesťanské historie. Sám Kristus během ní promluvil ke svým následovníkům, a jako symboliku svého

⁸⁰ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 49-50.

⁸¹ Zouhar, J., *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, Praha: Krystal OP, 2010, s. 124-127.

těla a krve dal každému z nich chléb a víno. Z hlediska tehdejších událostí se o nic zvláštního nejednalo, avšak z pohledu křesťanské symboliky a křesťanských dějin se jedná o jedinečný úkaz, který měl významný dopad na víru. Věřící si v rámci obřadu tzv. eucharistie mohou připomínat, kdo to byl Ježíš, jak žil a jakou oběť přinesl lidstvu. Tím, že v současné době přijímání podstupují všichni, kdo o něj mají zájem, se stal z eucharistie rituál, který utužuje pocit soudržnosti. Ovšem nebylo tomu tak v celé historii. V otázce eucharistie docházelo k rozporuplným interpretacím a rozdílným přístupům. Sporná otázka byla i Kristova přítomnost ve zmíněném pokrmu. Avšak eucharistii byla vždy přikládána vážnost, dokazuje to i její zmínění či spíše elaborace v rámci *Bible*, konkrétně ve verších Matoušových či Lukášových. Zmínky o přijímání se objevují taktéž v písemnostech, které po sobě zanechali nejslavnější apoštolové či církevní hodnostáři jako byl mimo jiné sv. Petr. Eucharistie je zjednodušeně jedním z významných pojítek mezi věřícími.⁸²

Eucharistický kult se promítl do působení dominikánů v českých zemích. Důkazem může být báseň *Modlitba Kunhutina*. V díle jde o oslavu Božího Těla. Autorství není jednoznačně připisováno nikomu. Tomáš Černušák ovšem zdůvodňuje, proč zastává názor, že autorem byl příslušník dominikánského řádu. Důvodů k tomuto tvrzení je několik. V básni lze pozorovat patrný vliv učení Tomáše Akvinského. Z hlediska stylistiky má dílo vysokou úroveň a autor znal latinskou hymnografii, což poukazuje k vysoké míře vzdělanosti, kterou propagoval dominikánský řád. Dále název *Kunhutin Modlitba* vychází z postavy vzdělané abatyše, působící při klášteře sv. Jiří, který se vztahuje k řádu dominikánů. Další dílo, které je důkazem šíření eucharistické nauky, je latinská sekvence k svátku Božího Těla, jejíž autorství je připisováno členu řádu dominikánů Domaslavovi. Jde zde o chválu Panny Marie, Ježíšovo utrpení a úctu k eucharistii. Dalšími díly jsou hymny s podobnou tematikou, které lze nalézt v Dražickém misále.⁸³

Otázka eucharistie se řešila i v rámci univerzity. Například Matěj z Janova, univerzitní mistr a kněz, požadoval časté přijímání eucharistie. V tom viděl způsob jak překonat problémy řádů. Byl i pro časté přijímání ze strany laiků. Podobný názor zastával dominikán Jindřich z Bitterfeldu. Tvrdil, že eucharistie je lék proti hříchu, nikoli pouze dar

⁸² Eucharist, *Encyclopedia Britannica* [online], Encyclopedia Britannica Inc., © 2016, [vid. 26.3.2016]. Dostupné z: www.britannica.com/topic/Eucharist.

⁸³ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 62-63-

za život v počestnosti. Eucharistie dle něj má člověku pomoci při jeho cestě k Bohu. Přijímání má pomoci věřícímu držet se od hříchu, neboť i poutivý člověk může občas poklesnout. Dalo by se říci, že má být jakousi prevencí proti hříchu.⁸⁴ Zastával také názor, že je vždy lepší eucharistii přijímat často, než ji nepřijímat vůbec, neboť prostřednictvím eucharistie se v lidech probouzí zbožnost. Dle něj může eucharistii přijímat i člověk, který žije v lehkém hříchu. V otázce přijímání laiků Jindřich z Bitterfeldu zastává názor, že laik a kněz mají být v otázce přijímání na stejné úrovni.⁸⁵ Jeho slovy je názor vyjádřen takto: „*Eiusdem generis sunt in comunione percipienda sacerdos et laycus.*“⁸⁶ Z toho tedy vyplývá, že laik má přijímat eucharistii stejně často jako kněz. Arcibiskup Jan z Jenštejna dokonce nechal na konci 14. století přijímat eucharistii všechny, kdo přišli ke zpovědi a eucharistii požadovali.⁸⁷

⁸⁴ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj. *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 151.

⁸⁵ Černuška, P., *Jindřich z Bitterfeldu- eucharistické texty*, Brno: L. Marek, 2006, s. 100-101.

⁸⁶ Převzato z: Černuška, P., *Jindřich z Bitterfeldu- eucharistické texty*, Brno: L. Marek, 2006, s. 101.

⁸⁷ Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995, s. 151.

5. PŮSOBENÍ ŘÁDU FRANTIŠKÁNŮ MEZI LETY 1200-1600 Z HLEDISKA HISTORICKÉHO

5. 1. SVATÝ FRANTIŠEK Z ASSISI

Františkánský řád je spojen především s osobou sv. Františka z Assisi. Sv. František, vlastním jménem Giovanni Battista Bernardone, se narodil kolem roku 1182 v Itálii v rodině bohatého kupce, v jehož řemeslu měl pokračovat. Jeho matka nejspíš pocházela z Francie, byl to pravděpodobně důvod, proč mu přátelé říkali Francesco, a on pak vystupoval pod tímto jménem. V mládí vedl poměrně rozmařilý život, změna však nastala při návštěvě Říma, kdy uviděl velké rozdíly mezi bohatstvím církve a chudobou většiny římského obyvatelstva. Rozhodl se změnit svůj život.⁸⁸ Tomáš z Celana v životopisu sv. Františka uvádí, že jedním z důvodů pro změnu byl i jeho špatný zdravotní stav, který Tomáš z Celana označuje jako Boží milost. K jeho obratu se vyjadřuje takto: „*Dlouhou dobu byl sužován nemocí, jak si obyčejně zasluhuje lidská tvrdošijnost, které se lze těžko zbavit jinak než utrpením. A pak začal ve svém srdci smýšlet jinak. [...] Jednoho dne si konečně vyšel do přírody a očima vpil do krajiny kolem. Ale ani krása polí, ani přívětivost vinohradů, ani nic jiného krásného neprobouzelo v něm radost. Jen se podívoval, nad nastalou změnou a ty, kdo milují uvedené věci, pokládal za hlupáky.*“⁸⁹

Další legenda vypráví, že svůj život obrátil jiným směrem na základě snu, ve kterém se mu zjevil Kristus a vyzval ho k následování jeho způsobu života. František následně rozdával svůj majetek a peníze, a to jak v Římě, tak i při svém putování po rodném kraji, kam se vrátil, aby pomáhal potřebným a hlásal chudobu. Otec jej vydědil,

⁸⁸ Short, J., W., *Chudoba a radost: Františkánská tradice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 25-26.

⁸⁹ Tomáš z Celana, *První životopis sv. Františka z Assisi* [kap II, 2-5], In: Františkánské prameny II., Legendy o svatém Františkovi z let 1226-1235, Velehrad: Tomáš Ježek, 2003, s. 67.

František pak vstoupil jako laik do kláštera v Gubbio a zabýval se charitativní činností, mimo jiné působil i v leprosariu nedaleko Assisi.⁹⁰

Poměrně brzy se k němu přidala řada stejně či podobně uvažujících mužů a později i žen, které František svými názory a způsobem života výrazně ovlivnil. Byli to následovníci z různých vrstev tehdejší společnosti, kteří byli rozhodnuti přistoupit především na dva jeho požadavky, které považoval za nejdůležitější, a to absolutní chudobu a odevzdanost do vůle Boží. Po tom, co si sv. František určil svůj úděl, žil v chatrči nedaleko Asissi. A za úplně první Františkovy následovníky lze považovat Bernarda z Quintavalle, Petra Cattanni a bratra jménem Jiljí. Tito muži se věnovali především manuální práci, kázání a péči o potřebné. Na své živobytí si vydělávali jen a pouze žebráním. Co se týče chudoby, tak bratři neměli vlastnit vůbec nic, dokonce ani knihy.⁹¹

František napsal vícero řeholí. Jeho první řehole byla složena z několika pasáží evangelia, konkrétně šlo o Kristovo kázání na hoře. Roku 1210 ji Papež Inocenc III. potvrdil, ale pouze ústně a Františka vysvětil do postu jáhna. František se snažil pravidla řehole rozpracovat. Pro jejich schválení byl však stále nutný souhlas papeže. Inocenc III. však neschválil tuto druhou, širěji rozpracovanou, verzi pravidel známou pod názvem *Regula non bullata*. Bratrstvo se stále potýkalo s problémem, že se ke společenství hlásilo čím dál tím více bratrů, ale neexistovala žádná jednotná organizace. František tedy opět přepsal dosavadní řeholi, kterou následně upravil kardinál Hugolin. Po úpravách řehole vypadala následovně: předchozí citáty z evangelia, na kterých řehole byla postavena, zcela zmizely, dále byly vypuštěny body o poskytování pomoci malomocným, již nebyla nutná manuální práce a dodržování striktní chudoby bylo uvolněno.⁹² Z toho vyplývá, že byly vypuštěny zásady způsobu života, dle kterých žil František se svými prvními následovateli.

Tuto třetí verzi zvanou *Regula bullata* Inocencův nástupcem Honorius III. uznal. Došlo tak k oficiálnímu vzniku Řádu menších bratří, a to 29. 11. 1223.⁹³ Povinností bratří byl od tohoto okamžiku život v čistotě, bez majetku a v poslušnosti vůči Svatému stolci.

⁹⁰Pospišilová, L., *Františkánké povolání I.: Františkánké obrácení [online]*, Praha: Institut františkánských studií, 2015, s. 22 [vid. 29. 3. 2016]. Dostupné z: <http://ludmila.frantiskanstvi.cz/texty/fra-poslani-15.pdf>.,

⁹¹Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 136-137.

⁹²Houška, A., P., *České františkánství*, Praha, 1996, s. 6-7.

⁹³Houška, A., P., *České františkánství*, Praha, 1996, s. 6.

V řeholi je to vystižino následovně: „¹*Řehole a život menších bratří je: zachovávat svaté evangelium našeho Pána Ježíše Krista životem v poslušnosti, bez vlastnictví a v čistotě.* ²*Bratr František slibuje poslušnost a úctu panu papeži Honoriovi a jeho kanonicky zvoleným nástupcům a římské církvi.* ³*A ostatní bratři ať jsou zavázáni poslouchat bratra Františka a jeho nástupce.*“⁹⁴

Ještě před oficiálním vznikem řádu byl František ve spojení s Klárou z Assisi, později známou jako sv. Klárou, a v roce 1212 souhlasil papež se založením ženského řádu, který vycházel ze stejných zásad jako řehole sv. Františka. Byl to Řád sv. Kláry, známý pod názvem klarisky. V roce 1218 pak došlo ke vzniku třetího laického řádu, tedy terciátu. Terciát tvořili věřící, kteří sice uznávali řeholní pravidla, ale z různých důvodů se nechtěli vzdát světského života.⁹⁵

Mezi Františkovu významnou činnost patřilo také hlásání slova Božího všude v tehdejším známém světě. Dnes je možné ji hodnotit jako počátek organizované misijní činnosti. Bezpochyby to byl jeden z důvodů, proč se i on zúčastnil páté křížové výpravy.⁹⁶

Před svojí smrtí František ještě napsal několik děl. Jedním z nich byla *Píseň bratra Slunce*, což byl chvalozpěv stvoření. Je to jedna z nejstarších dochovaných básní na území Itálie v lidovém jazyce, tedy v umberském dialektu. Dále František napsal *Odkaz* neboli dodatek k již existující řeholi. *Odkaz* bývá uváděn i jako *Závěť*. František nařídil, že tento *Odkaz* bude mít podobu zákona, a tudíž bude platit pro všechny členy řádu. *Odkaz* měl zůstat v podobě, v jaké ji sepsal František. Zde mimo jiné připomněl život podle evangelia, důležitost chudoby a nezbytnost práce jako prostředku proti zahálce. František výslovně zakázal jakékoli další zásahy, přepisy či komentáře k tomuto dodatku. Ještě stihl připojit *Malý odkaz*, ve kterém hlásá bratrskou lásku, důraz na chudobu a poslušnost církvi.⁹⁷

Vzhledem k tomu, že více než druhá polovina jeho života byla doprovázena fyzickým strádáním, ukončil František svůj život poněkud předčasně v roce 1224 ve věku

⁹⁴ Svatý František z Assisi, *Řehole [kap. 1, 1-3]*, in: Františkánské prameny I: Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad: Tomáš Ježek, 2001, s. 51.

⁹⁵ Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 17.

⁹⁶ Short, J., W., *Chudoba a radost: Františkánská tradice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 19.

⁹⁷ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 138; Svatý František z Assisi, *Závěť svatého Františka [14, 20-22]*, in: Františkánské prameny I: Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad: Tomáš Ježek, 2001, s. 60-61.

42 let. Přestože Františkovo hlásání chudoby, lásky k bližnímu a především lásky ke Kristu nebylo zpočátku v tehdejší společnosti, ať světské nebo církevní, přijímáno vždy s pochopením, přispěly tyto jeho názory k postupnému upevnování postavení církve, která se na přelomu 12. a 13. století dostala na pokraj krize. To jistě napomohlo také k tomu, že byl František poměrně brzy po své smrti, v roce 1228, papežem Řehořem IX. svatořečen.⁹⁸

5. 1. 1. VÝVOJ ŘÁDU PO FRANTIŠKOVĚ SMRTI

Po Františkově smrti se stal *Odkaz* příčinou sporů. Papež Řehoř IX. zrušil všeobecnou platnost tohoto dodatku a nechal každého člena řádu, ať se jím řídí dle svého uvážení. Františkova řehole zakazovala členům vlastnit domy, a proto papež rozhodl, že členové dle terminologie mají jen „právo na užívání“ a s majetkem disponovali tzv. nuntiové. Vznikaly různé interpretace *Odkazu*. Byly sepsány různé životopisy sv. Františka, kde docházelo k výkladům textu.⁹⁹ To vše se dělo i přes to, že František v *Odkazu* výslovně zakázal, aby vznikaly jakékoli komentáře k tomuto dodatku řehole: „*Všem svým bratřím, klerikům i laikům přikazuji přísně pod poslušností, aby nepřidávali poznámky k Řeholi ani k těmto slovům [...]*“.¹⁰⁰ Začaly se dále tvořit i různé komunity v rámci řádu, které zastávaly odlišné názory ve výkladu řehole, především v otázce chudoby a vlastnění majetku.

Někteří Františkovi stoupenci tedy trvali na naprostém zachování chudoby podle původních regulí. Vrátili se k původnímu způsobu života v poustevnách nebo v odlehlých kláštorech. Tito začali být nazýváni observanty. Toto však bylo po několika desetiletích trvání zrušeno papežem Inocencem VI. Přesto observanti pokračovali ve františkánských kláštorech dál ve své reformní činnosti, i když umírněnější formou, a to zejména v oblasti faktického dodržování řehole. Proti úmyslu observantů dodržovat především absolutní chudobu podle regulí sv. Františka, se postavili konventuálové. To byli příslušníci

⁹⁸ Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 18.

⁹⁹ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 139, 144.

¹⁰⁰ Svatý František z Assisi, *Závěť svatého Františka (38)*, in: Františkánské prameny I: Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad: Tomáš Ježek, 2001, s. 62.

františkánského řádu, kteří nabyli přesvědčení, že přijímání papežských privilegií, která zmírňovala některá pravidla, není v rozporu s Františkovými názory. Spory mezi observanty a konventuály trvaly až do novověku. Nakonec pak došlo k rozdělení řádu na františkány - observanty a minority - konventuály.¹⁰¹

Další skupina, která se uvnitř františkánského řádu utvořila, byli spirituálové. Zjednodušeně řečeno šlo o směr tzv. duchovních františkánů, kteří se zabývali meditací, modlitbami, také prosazovali chudobu a především usilovali o možnost žít v poustevnách. Měli tudíž blízko k observantům.¹⁰²

K oficiálnímu rozdělení řádu dochází roku 1517 na sjezdu generální kapituly. Konventuálové zde odmítli reformu a byli proti tomu, aby se generálním ministrem stal observant. Papež Lev X. tedy oficiálně přijal rozdělení řádu. Konventuálové nemohli od této doby volit generálního ministra celého řádu, dostali ale právo k volbě svého generálního magistra. Postupně se však z této organizace konventuálové vymanili a měli svého vlastního ministra, kterým se stal Antonio M. de Chersio. Všechny odnože observantů se spojily v jednu a začaly si říkat františkáni. Jejich prvním generálním magistrem se stal Christophorus Numai e Foro Livio. Na osamostatnění obou stran se velkou měrou podílel sv. Jan Kapistrán, který je významný pro příchod observantské větve do českých zemí, dále sv. Bernardin Sienský, bl. Albert ze Sarteana, a sv. Jakub z Marky.¹⁰³

5. 2. FR ANTIŠKÁNI V ČESKÝCH ZEMÍCH

Kdy se přesně dostali františkáni do Čech a na Moravu, není možno konkrétně stanovit. Zcela jistě to bylo za panování krále Přemysla Otakara I., ale nejprve šlo pouze o jednotlivce, kteří se k nám dostali při svém putování Evropou. Tito přinášeli zprávy o novém řádu, o jeho zakladateli a jeho žácích. Zpočátku nebyli přijímáni s velkým pochopením, lidé se jim spíše posmívali kvůli jejich oblečení, způsobu života, a celkové

¹⁰¹ Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 20; Houška, A., P., *České františkánství*, Praha, 1996, s. 10, 17.

¹⁰² MacVicar, T., *Františkánští Spirituálové a kapucínská reforma*, Praha: Pro Print, 2015, s. 55.

¹⁰³ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 151-152.

skromnosti. Jejich vystupování bylo totiž velmi odlišné od způsobu života církve a církevních řádů působících na našem území. Je možné, že někteří bratři na naše území přišli již někdy kolem 20. let 13. století, ale jak jsem zmínila, šlo spíše jen o jednotlivce. Dle některých zdrojů dochází k založení prvního kláštera řádu, tedy kláštera s kostelem u sv. Jakuba v Praze, ke konci doby panování Přemysla Otakara I.¹⁰⁴ Milan Buben uvádí, že k založení došlo za vlády Václava I. a to roku 1232. Jisté je, že do kláštera byli povoláni františkáni - konventuálové.¹⁰⁵

O něco později byly založeny dva kláštery na pravém břehu Vltavy, a to mužský klášter konventuálů a ženský klášter klarisek, oba pod patronací a nákladem Anežky Přemyslovny a s přispěním krále Václava I. Název "Na Františku", jak se později této oblasti říkalo a říká dodnes, je odvozen od pojmenování mužského řádu františkánů.¹⁰⁶

Františkánské kláštery byly zakládány i mimo Prahu již koncem první a ve druhé polovině 13. století většinou za podpory významných šlechtických rodů. Vznikly například konventy v Jihlavě, Brně, Litoměřicích, Olomouci, Hradci Králové, Znojmě, Opavě a posléze po celých Čechách a na Moravě.¹⁰⁷

Do českých zemí přišli nejprve s největší pravděpodobností členové řádu pocházející z Německa. Není tedy nelogické, že první konventy ležící na našem území, spadaly pod saskou provincii. Kolem roku 1239 následně vzniká první česko-polská provincie. O dvacet let později provincie obsahovala na 30 klášterů, které byly z organizačního hlediska děleny do 9 kustodií. V průběhu času se tyto počty měnily, česko-polská provincie však působila až do roku 1517.¹⁰⁸

Díky tomu, že řád dbal na poslušnost církvi, tedy stál i za jejími oficiálními výklady Písma, mohli jeho členové spolu s řádem dominikánů vykonávat funkci inkvizitorů proti heretickým hnutím. V první polovině 13. století se do českých zemí dostávají první kacíři, kterými nejspíše byli valdenští. Papež Alexandr IV. z popudu Přemysla Otakara II.

¹⁰⁴ Houška, A., P., *České františkánství*, Praha, 1996, s. 12.

¹⁰⁵ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 163.

¹⁰⁶ Kolektiv autorů, *Encyklopedie českých dějin*, Praha: Reader's Digest, 2008, s. 11-12.

¹⁰⁷ Dějiny řádu v ČR, *Provincie Řádu minoritů v České republice sv. Cyrila a Metoděje* [online], Řád bratří menších konventuálů, [vid. 30.3.2016]. Dostupné z: <http://www.minorite.cz/minorite-v-cr/dejiny-radu-v-cr/>.

¹⁰⁸ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 163-164.

jmenuje za inkvizitory dva členy z řad menších bratří, a to Bartoloměje a Lamberta. V následujícím století tento post zastávali provinciálové Heřman a následně Tobiáš. Dále úřad vykonával Walther, což byl biskup působící v Řeznu, a pro město Olomouc se za františkány stal inkvizitorem Petr z Načeradce.¹⁰⁹

Ve druhé polovině 13. století došlo k výraznému vzestupu františkánského řádu v českých zemích. Stal se uznávaným činitelem nejen v náboženské, ale i v kulturní a společenské oblasti. Působení menších bratří na našem území se však začalo komplikovat. Díky vzrůstající oblibě ze strany veřejnosti a růstu nových členů, ve 13. století procházeli i františkáni stejně jako řád dominikáni, jak již bylo psáno, a další žebravé řády, sporem právě mezi mendikanty a diecézním klérem. (Tato situace a bližší církevní a politický vývoj obecně v našich zemích je hlouběji popsán v kapitole 2. 2.). V podstatě šlo o to, že žebravé řády měly od papeže výhody, například poskytovaly zpovědi a mohly pohřbívat, z čehož měly finanční prostředky, které by jinak připadly farám. V českých zemích se diecézního kléru zastával například biskup Jan IV. z Dražic, a dostával se tím do konfliktu s mendikanty. Rozrůstaly se různé nepokoje. Několik členů z řad menších bratří dokonce biskup nechal zatknout. Ve století 14. pak byla práva mendikantů omezena a pro františkány platilo v podstatě to samé jako pro řád dominikánů, tedy kázali pouze mimo dobu kázání místních farářů, museli odvádět část poplatku za pohřby apod.¹¹⁰

S nástupem husitství nastávají, stejně jako dalším řádům, které nedodržovali svoji řeholi a všeobecné církevní hodnoty, i františkánům krušné časy. Mnoho konventů bylo zničeno, příkladem jsou Litoměřice, Mladá Boleslav, Most, Kadaň či Hradec Králové. Tyto konventy byly později zase obnoveny. Zničeny byly i oba kláštery v Praze „Na Františku“, oporou františkánského řádu v Praze zůstal pouze klášter a kostel u sv. Jakuba. Dále jsou zničeny kláštery v Benešově, v Čáslavi či v Žatci. Reformní hnutí na území Čech ustál pouze klášter v Českých Budějovicích a v Chebu. Řeholníci vlivem situace hledají útočiště například v klášteře v Brně, nebo utíkají do sousedních zemí. Na určitou dobu se vlivem situace centrum česko-polské provincie přesunulo do Slezska.¹¹¹

¹⁰⁹ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 148, 164.

¹¹⁰ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 40-43.

¹¹¹ Houška, A., P., *České františkánství*, Praha, 1996, s. 13-14.

5.2.1. OBSERVANTSKÁ VĚTEV

Po ukončení husitských válek nastalo krátké období sčítání škod, a to jak materiálních, tak i kulturních a samozřejmě i ztrát lidských. Začalo se také pracovat na obnově řádu. Zhruba v polovině 15. století přichází do českých zemí Jan Kapistrán, řeholník původem z Itálie, který se přikláněl k původním regulím řádu vytvořeným sv. Františkem. Jeho snahou nebylo vyvolat rozkol v řádu, ale smířit obě větve, což se mu nepodařilo. Observantská větev se díky Kapistránovi domohla nezávislosti na tehdy fungujícím řádovém vedení. V roce 1517 pak došlo k definitivnímu rozdělení na dva řády, františkány a minority tzv. de jure.¹¹²

Kapistrán přišel na naše území jako misionář spolu s dalšími řeholníky s cílem dosáhnout opět v českých zemích vytvoření jednotné církve. Poměrně dobře se mu dařilo na Moravě, kde značné množství stoupenců husitství přešlo zpět ke katolické víře. V Čechách to bylo naopak, Jan Kapistrán byl pro svou snahu o konverzi kališníků pronásledován a uvnitř českého území nemohl téměř vůbec působit. Významnou měrou se na jeho neúspěchu a pronásledování podíleli Jiří z Poděbrad a Jan Rokycana, oba přední hodnostáři v oblasti politické a církevní.¹¹³

Jan Kapistrán měl značný podíl na fundaci konventů, kde působili observanti. Příkladem je klášter v Brně, Olomouci, Tachově či Kadani. Další observantský klášter byl zřízen v Opavě, Jemnici, Znojmě či v Plzni, kde byl konvent observantům předán od konventuálů.¹¹⁴

Pokud bychom měli mimo Jana Kapistrána zmínit ještě nějakou výraznou osobnost observantů, nemůžeme pominout Jana Filipce, jednoho ze zakladatelů a donátorů kláštera v Uherském Hradišti. Tento řeholník dosáhl vynikající kariéry v oblasti církevní i politické. Byl jednak kancléřem Uherského království v době panování Matyáše Korvína, a zároveň zastával funkci varadínského biskupa. Jeho vzdělání, politický rozhled, charisma,

¹¹² Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 26.

¹¹³ Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 28- 29.

¹¹⁴ První františkáni v Čechách a na Moravě, *Františkánský klášter v Hájku* [online], Provincie bratří františkánů, [vid. 30.3. 2016]. Dostupné z: www.hajek.ofm.cz/hist_frant_2.html.

schopnost empatie a štědrost z něj udělali jednu z nejvýznamnějších osobností českých observantů v 15. století.¹¹⁵

Lze ještě uvést, že se observanti setkali s přízní členů královského rodu. Pro řád v českých zemích je významná postava Anežky Přemyslovny. Rozvoj řádu se stal jejím cílem a roku 1234 sama vstupuje do ženské větve. Observanty podporoval třeba i král Vladislav II. Jagellonský, který na konci 15. století vydal zákaz, aby kdokoli zabraňoval observantům v žebrání a příjmu darů. Po něm Ferdinand I. vzal pod svou ochranu celou větev a její konventy.¹¹⁶

V 15. století, po zatím neoficiálním odpojení observantské větve, vzniká vedle již existující česko-polské provincie vikariát observantů. Tento vikariát byl rakousko-česko-polský a zahrnoval přes 20 klášterů. Samostatná česká provincie observantů vzniká pak roku 1469. Na našem území tedy současně působily dvě provincie v rámci jednoho řádu, i když na sobě nebyly prakticky závislé. Roku 1517 zaniká česko-polská provincie ovládaná konventuály, a jejich kláštery na území Moravy zůstaly až do 18. století pod vedením provincie rakouské.¹¹⁷

Následující 16. století pak znamená úpadek františkánského řádu u nás. Narůstající rozvoj protestantismu a jeho rychlé šíření po střední a severní Evropě bylo často doprovázeno násilím - vyháněním řeholníků, ničením klášterů. Také docházelo k situaci, kdy členové následovali učení Martina Luthera. To se dělo především v klášterech, kde působili bratři německé národnosti. Počet členů františkánů se snižoval, to bylo zapříčiněno také morovou epidemií, které františkáni při své charitativní činnosti, soustředěné převážně na ošetřování nemocných, podléhali. V tomto období počet konventů spadl na 5, byl to klášter v Plzni, Brně, Znojmě, Jindřichově Hradci a v Bechyni. Na konci 16. století vlivem další morové rány v konventech žilo pouze 17 členů řádu.¹¹⁸

¹¹⁵ Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 92-93.

¹¹⁶ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 254.

¹¹⁷ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 165, 245.

¹¹⁸ Houška, A., P., *České františkánství*, Praha, 1996, s. 19-21.

K nové obnově františkánského řádu v českých zemích dochází až s nastupující rekatolizací v 17. století, kdy k nám přichází nový řád kapucínů, který vychází z přísného dodržování řehole stanovené sv. Františkem z Assisi.¹¹⁹

¹¹⁹ Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 71-73.

6. ORGANIZACE ŘÁDU MENŠÍCH BRATRŮ

6. 1. ORGANIZACE V RÁMCI ŘÁDU

Stejně jako Řád bratří kazatelů, mají i menší bratři vertikálně řízenou strukturu. Její členění je pevně stanoveno v rámci řádové ústavy v kapitole 7. Nejvyšší shromáždění se nazývá generální kapitula. Její hlavní náplní je především obecné řízení řádu, stanovování pravidel, jejich změna apod. V čele generální kapituly stojí tzv. generální ministr. Jeho pravomoc je však jasně daná tím, co mu kapitula povolí. Do své funkce je volen, a to na období šesti let všemi provinčními ministry a kustody, či jejich zástupci. Poradním orgánem ministra a všeobecně i generální kapituly je tzv. definatorium.¹²⁰

Generální kapitula se historicky scházela především v italských městech (v menší míře i ve francouzských, španělských či německých). Z hlediska své pravomoci ji svolával především generální ministr, avšak tato pravomoc náležela a stále náleží i papeži a kardinálu protektorovi. Pravomoci generálního ministra se z historického hlediska nijak výrazně nezměnily. Mezi jeho významnější pravomoci patřila například možnost vizitace v jednotlivých provinciích. Tuto pravomoc, však často vykonával v rámci svých zástupců, které si sám určoval.¹²¹

První kapitula se konala nejdéle roku 1219 a to v Porcinkuli. Účastnilo se jí více než 3000 bratrů, někdy se uvádí až 5000. Zde byly zavrženy jakékoli změny řehole (ke kterým později stejně došlo), projednával se způsob přijímání nových členů a dospělo se k názoru, že by bratři měli kázat i za hranicemi Itálie.¹²²

Praktické fungování řádu je řízeno v rámci nižších jednotek. Hlavní funkční jednotkou je provincie. V jejím rámci se odehrává veškerý řádový život. Provincie působí jako organizační buňka, sdružující bratry, kteří spolu žijí a pracují v jednotlivých kláštorech. V rámci provincií probíhá velké množství činností řádu, které se vztahují k

¹²⁰ Ordo Fratrum Minorum, *General constitutions general statutes of the order of friars minor* [online], Rome: OFM General Curia, 2016, s. 52-54. [vid. 2. 4. 2016], Dostupné z: www.ofm.org/ofm/?page_id=2729.

¹²¹ Hlaváček, P., *Kořeny Františkánské Observance* [online], Praha: Institut františkánských studií, s. 6. [vid. 3.4.2016]. Dostupné z www.frantiskanstvi.cz/Regalat-observ/Observance%203.pdf.

¹²² Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 137.

věřícím, správě kostelů a farností, organizaci řádových aktivit apod. Každá provincie podléhá autoritě provinčního ministra. Způsob, jakým každý ministr vede svou provincii, se může lišit pouze do té míry, do které mu to umožní flexibilita zákonů a stanov schválených a ustanovených generální kapitulou.¹²³

Co se týká provinčních ministrů, tak ti byli na rozdíl od řádového ministra voleni z počátku na dobu neurčitou. Teprve na konci 15. století se ustálila praxe, kdy se začala dodržovat funkční doba 3 let.¹²⁴

Provinční stanovy také existují, avšak musí být v absolutním souladu s tím, čím se řídí kapitula generální. Určitou nezávislost má provincie nacházející se na významném místě, které je prohlášeno za svaté. Zde totiž platí do jisté míry odlišná pravidla, která si každá taková provincie stanoví sama. Jakoukoliv změnu v rámci organizace provincie (rozšíření, separaci, zánik atd.) může schválit pouze generální kapitula.¹²⁵

Velké provincie se dále dělí na tzv. kustodie. Fungování kustodie se od fungování provincie výrazně neliší a jedná se tak spíše o snahu zjednodušit řízení v rámci příliš velkého celku. Podobně jako provincie se i kustodie řídí svými vlastními stanovami.¹²⁶

Česká provincie vznikla již poměrně brzy po založení samotného řádu. Konkrétně to bylo v roce 1239, a stalo se tak odčleněním od poměrně velkého celku nazývaného „Saxonia“. Její počáteční rozdělení proběhlo následovně. Vzniklo z ní sedm kustodií, které z geografického hlediska zahrnovali území dnešních Čech, Moravy, Slezska i Polska. V rámci českých celků to byla kustodie pražská, litoměřická, hradecká a moravská. Na polském území se nacházela kustodie hnězdenská, krakovská a polská. Jakýmsi organizačním doplňkem bylo aktivní zapojení se českých a polských bratří na misiích v rámci Pruska, Litvy a Livonska, což je území dnešního Lotyšska a Estonska. Mezi roky 1239-1256, pak působila samostatná česko-polská provincie („Bohemia“), jež zahrnovala kláštery například ve Vraclavi, Brně, Znojme, Olomouci či Krakově. Do roku 1260 se provincie rozrostla o další dvě kustodie. K již zmíněným přibyla kustodie goldberská a

¹²³ Ordo Fratrum Minorum, *General constitutions general statutes of the order of friars minor*, Rome: OFM General Curia, 2016, s. 52-54.

¹²⁴ Hlaváček, P., *Kořeny Františkánské Observance*, Institut františkánských studií v Praze, s. 8-9.

¹²⁵ Ordo Fratrum Minorum, *General constitutions general statutes of the order of friars minor*, Rome: OFM General Curia, 2016, s. 52-54.

¹²⁶ Hlaváček, P., *Kořeny Františkánské Observance*, Institut františkánských studií v Praze, s.7.

vraťslavská. Ke konci 13. století fungovalo v rámci provincie již 31 klášterů a dá se říci, že byla na svém tehdejší vrcholu. Změna přišla s nástupem husitství, kdy vypalování a ničení klášterů zahrnovalo i ty františkánské. Česká centra zanikala a určitý význam si zachoval pouze klášter sv. Jakuba na Starém Městě v Praze. Moravu a Slezsko toto pustošení nepostihlo v takové míře, a tak se centrum řádu přeneslo tam. Po skončení válek nesoucích se ve znamení husitského hnutí se Slezsko stalo klíčovým bodem v rámci působení řádu na našem území, jak jsem již jednou uvedla. Dokládá to mimo jiné i disproporční množství nových kostelů, které tam vznikly, v porovnání s ostatními částmi země. Během zhruba padesáti let jich bylo více než 10. Mezi nejvýznamnější patřil například opavský klášter, klášter v Těšíně či Ratiboři. Těšně před konce 15. století má řád 690 bratří ve více než 20 kláštorech. Z tohoto počtu je 349 kněžích, 103 kleriků a 204 laiků, čili příslušníků tzv. třetího řádu. Rozvrat české františkánské provincie přišel s nástupem reformace, kdy se část bratřů oficiálně rozhodla opustit řád.¹²⁷

V oblastech, kde není dostatečný počet klášterů na to, aby mohla vzniknout provincie, fungují tzv. vikariáty. Jejich fungování je založené na podobných principech a má podobnou strukturu jako v případě provincií.¹²⁸

Co se týká vikariátu na našem území, tak úplně první vznikl v roce 1449. Vikariát, do jehož čela se postavil Jan Kapistrán, vzniknul poté, co papež Mikuláš V. souhlasil se spojením dvaceti klášterů, které ho utvořily. V rámci buly vydané papežem bylo navíc Janu Kapistránovi přiznáno právo zakládat kláštery další, což během své pozdější kazatelské misie, především ve střední a východní Evropě, konal. Jeho aktivity přinesly úspěch v podobě dalšího papežského nařízení z roku 1452, kdy byly v rámci nového vikariátu sdruženy kláštery v Čechách, Rakousku, na Moravě a také ve Štýrsku. V dalších letech se do tohoto stejného vikariátu začlenily i kláštery slezské (například klášter sv. Bernardina), polské a dokonce i litevské. Vikariát se tak rozkládal na obrovském území, což vedlo k řadě národnostních a jazykových sporů. Není tedy překvapením, že v této formě fungoval vikariát pouze několik let a ve své konečné podobě se rozčlenil na polský, rakouský a dále i český. Na konci 15. století se v rámci vikariátu objevila nová funkce tzv.

¹²⁷ Hlaváček, P., *Starší dějiny českého františkánství*, Institut františkánských studií v Praze, s. 5-6.; První františkáni v Čechách a na Moravě, *Františkánský klášter v Hájku* (online), © 2012-2015, Provincie bratří františkánů, [vid. 3.4.2016], dostupné z: www.hajek.ofm.cz/hist_frant_2.html.

¹²⁸ Ordo Fratrum Minorum, *General constitutions general statutes of the order of friars minor*, Rome: OFM General Curia, 2016, s. 52-54.

komisaře. Jeho úloha byla hlavně zastupovat hlavního vikáře, který byl často na cestách. Konec působení českého vikariátu nastal, když byl povýšen na provincii. Tato provincie se rozčlenila na 3 kustodie a to českou, moravskou a slezskou.¹²⁹

Nejnižší jednotkou je klášter. Na jeho úrovni pak probíhá řádový život a aktivity. Klášterní představitelé jsou od roku 1239 voleni místním společenstvím. Uchazečem může být pouze klerik a nikdo jiný. Klášter řídí kvardián, ten byl v minulosti volen konventem, od 16. století je ale volen na provinční kapitule na dvouleté období.¹³⁰

Mezi první kláštery františkánů na našem území patřil konvent u sv. Jakuba v Praze. Ten se později stal duchovním ohniskem cechu a majitelů mastných krámů. Konala se zde i hostina po korunovaci krále Jana Lucemburského. Pak to byl konvent v Brně, kam při husitských nepokojích odešla nejen spousta bratrů z Čech, ale klášter poskytl ochranu i několika členům řádu premonstrátského. Jako prvotní konventy lze uvést ještě Litoměřice či Opavu. Mezi první konventy, kde působili observanté pak patří nejčastěji kláštery, k jejichž založení přispěl Jan Kapistrán. Byl to například klášter v Brně s kostelem sv. Bernardina, dále klášter v Olomouci, kde se později za dob reformace šířilo luteránství, či klášter v Opavě u sv. Barbory.¹³¹

6. 2. DRUHÝ A TŘETÍ ŘÁD

Počátky vzniku ženské větve řádu jsou spojeny s územím Itálie. Roku 1212 zde šlechtična Klára Offreduccio di Favarone přijímá chudobu. Jejich sídlem se stal klášter u kostela San Damiano, který se nacházel před branami Assisi. Od kláštera bylo odvozeno jedno z jejich prvotních označení – „Damianitky“. Dále se společnice sv. Kláry nazývaly také jako „Chudé sestry“. Jejich způsob života spočíval v následování evangelia, v chudobě a v jednotě. Tyto ženy se orientovaly na manuální práci a na pomoc malomocným a jinak postiženým lidem. Žebrání, jako způsob obživy, vykonávala pro ženský klášter i mužská větev. Sv. Klára se již od začátku setkala s nesouhlasnými názory

¹²⁹ Hlaváček, P., *Kořeny františkánské observance*, Institut františkánských studií v Praze, s. 10-11.

¹³⁰ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 134.

¹³¹ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 168, 181,177,272,269, 265.

na její nově zvolený způsob života. Nevole přicházela nejprve především z mužské strany její rodiny. Sv. Klára se nechala inspirovat životem sv. Františka, především jeho důrazem na chudobu, za kterou musela po celý svůj život bojovat. Církevní představitelé se snažili, aby Klára ustoupila od přísné chudoby a žila jistějším způsobem, to však odmítala. Nakonec se jí podařilo získat od papeže tzv. výsadu chudoby. Pro sebe a své následovatelky napsala vlastní řeholy. Byla to první řehole napsaná ženou, kterou schválil i papež. Rozhodnutí papeže o schválení její řehole proběhlo 9. srpna 1253, o dva dny později Klára umírá.¹³²

V českých zemích jsou počátky působení ženské větve spojeny s postavou Anežky Přemyslovny, později sv. Anežky České, nebo také nazývané Anežky Pražské. Ta založila první klášter roku 1231, tedy ještě za života sv. Kláry. Klášter byl založen v Praze a jmenoval se po své fundátorce, tedy Anežský. Byla to celkově nejvýznamnější představitelka františkánského řádu u nás. Nejen svým na tehdejší dobu vysokým vzděláním, ale hlubokou vírou, charismatem, pochopením myšlenek sv. Františka a sv. Kláry, se kterou si dopisovala, a pevnou vůlí, se kterou prosadila svůj záměr stát se řeholnicí a ne pouhou figurkou na politické šachovnici, zanechala výraznou stopu v celé existenci františkánského řádu u nás. Anežka Přemyslovna vstupuje do řádu roku 1234 a je jí nabídnut post abatyše. Tento titul po vzoru sv. Kláry odmítá, neboť chtěla žít skromě. Stejně jako sv. Klára, tak i sv. Anežka získala od papeže výsadu chudoby.¹³³ Sv. Klára Anežce hlásá chudobu po vzoru Ježíše Krista i při jejich dopisování: „*Jestliže tedy takový a tak veliký Pán vstoupil do panenského lůna a chtěl se objevit na světě jako opovrhovaný, nuzný a chudý [...] Věřím totiž pevně, že je Vám známo, že nebeské království je přislíbeno a udělováno od Pána jen chudým, neboť kdo přilne k věcem tohoto světa, ztrácí ovoce lásky. Nemůže sloužit Bohu a mamonu [...]*“.¹³⁴

V českých zemích postupně vznikaly další kláštery ženské větve. Příkladem může být konvent v Chebu, Panenském Týnci, Olomouci, Znojmě, Českém Krumlově či v Opavě. Každý klášter má vlastní vedení. V čele klášterů stojí abatyše, tedy matka

¹³² Short, J., W., *Chudoba a radost: Františkánská tradice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s.18-21.

¹³³ Polc, J., *Svěťice Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1989, s. 43-44, 47.

¹³⁴ Svatá Klára z Assisi, *První list sv. Anežce Pražské (19-20, 25-27)*, in: Františkánské prameny I.: Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad: Tomáš Ježek, 2001, s. 167-168.

představená. Na ženské společenství dohlíží buď diecézní biskup, nebo vyšší představení mužské větve.¹³⁵

Terciáři vznikají současně se založením bratrství. Na řeholi, která byla v průběhu staletí ještě pozměněna, pracoval sv. František a také biskup Hugolin. K oficiálnímu založení dochází v roce 1221, po schválení papeže Honorio III. Do této skupiny patřili lidé z různých vrstev, kteří nechtěli zanechat světského života, ale zároveň chtěli následovat sv. Františka. Tito lidé měli vlastní domy a nežili v kláštorech.¹³⁶

V českých zemích nejsou počátky třetího řádu jednoznačně doloženy a nedochovali se téměř žádné prameny. Je pravděpodobné, že zakladatelkou byla Anežka Přemyslovna. Je možno uvést, že terciářem byl i český král Vladislav Jagelonský. V 15. století se snažil rozšířit třetí řád Jan Kapistrán.¹³⁷

¹³⁵ Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 117-118.

¹³⁶ Dějiny Sekulárního františkánského řádu v Čechách a na Moravě, *Sekulární františkánský řád* (online), (vid. 1.4.2016), dostupné z: <http://www.sfr.cz/clanek.aspx?a=1222>.

¹³⁷ Dějiny Sekulárního františkánského řádu v Čechách a na Moravě, *Sekulární františkánský řád* (online), (vid. 1.4.2016), dostupné z: <http://www.sfr.cz/clanek.aspx?a=1222>.

7. CHARITATIVNÍ A MISIJNÍ ČINNOST FRANTIŠKÁNSKÉHO ŘÁDU V ČESKÝCH ZEMÍCH

Františkáni působili v mnoha odvětvích společenského a církevního života. V námi mapovaném období na území českých zemí však patřilo mezi jejich významnější činnosti charitativní poslání a také provádění misí, na jejichž základě došlo k rozšíření observantů nejprve na území Moravy a odtud do ostatních částí země.

7. 1. CHARITATIVNÍ ČINNOST

František a jeho první následovatelé pomáhali trpícím především pro to, že v nich viděli Kristovo utrpení.¹³⁸ František byl znám pro svůj soucit s nemohoucími, především pomáhal malomocným, jak jsem již uvedla. Významnou nositelkou Františkových hodnot se pro české země stala Anežka Přemyslovna, která v Čechách založila první špitál.

Ještě před tím, než Anežka vstoupila do řádu, a započala svoje charitativní poslání, dostala několik nabídek k sňatku. O její ruku se ucházel nejprve římsko-německý král Jindřich VII, později anglický král Jindřich II. a následně císař Friedrich II, známý také jako Bedřich II. Žádná z nabídek se však nakonec neproměnila ve svazek, a Anežka volí duchovní cestu. Vzhledem k tomu, že pocházela z královského rodu, mohla si vybrat jakýkoliv řád a klášter dle svého vlastního uvážení. Původně uvažovala o vstupu mezi sestry cisterciáčky, avšak jejímu životu byla bližší františkánská teologie, a proto se nakonec rozhodla pro menší bratry.¹³⁹

Anežčino rozhodnutí založit špitál navazuje na Františkův a Kláry soucit s nemohoucími. Anežčinu činnost podnítila i její sestřenice Alžběta Durynská, později známá jako sv. Alžběta. Alžběta vedla duchovní život a snažila se pomáhat chudým a nemocným. Vycházela z františkánského učení, neboť jejími zpovědníky byli členové patřící k menším bratřím, a to Rudiger a následně mistr Konrád. Po smrti svého muže

¹³⁸ Polc, J., *Svěťice Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1988, s. 39.

¹³⁹ Šmied, M., Záruba, F., *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. Praha: NLN, 2013, s. 187-188.

založila na území dnešního Německa, konkrétně v Marburku, špitál. Zde nemocným, chudým a potřebným sama pomáhala. S inspirací své sestřence a vlivem hodnot prosazovaných františkány, kterými byla ovlivněna, zakládá Anežka špitál sv. Františka v Praze.¹⁴⁰ Špitály v této době zakládali především laici, ke kterým patřila i ona před tím, než vstoupila do řádu. Laici v tomto období pomáhali chudým a nemocným, což do té doby byla činnost pouze biskupů a mnichů. Například ve Francii bylo ve 13. století založeno kolem 2000 zařízení pro chudé a nemocné. Fundaci mnoha z nich inicioval král Ludvík IX, a to opět na základě františkánských hodnot.¹⁴¹

Anežčina rodina jí věnovala kostel sv. Petra na Poříčí a k němu přilehlé vesnice a statek, vše zakoupené od řádu Německých rytířů. Anežka na těchto místech zakládá špitál roku 1233. Je to první špitál v Čechách a byl založen pro poutníky a chudáky. O rok později ho pod svoji ochranu bere král Václav I. Špitál byl nejprve s největší pravděpodobností umístěn v soukromém domě u kostela sv. Haštala, později se přemístil vedle kostela u sv. Petra. Důkazem, že se význam špitálu stále zvětšoval, může být i fakt, že bylo nutné špitál přemístit do větších prostorů. A tak roku 1252 začíná výstavba nového špitálu a chrámu na staroměstské straně Juditina mostu. Špitál byl i nadále označován „u sv. Františka“ či u „paty pražského mostu“.¹⁴²

Svoji charitativní činnost špitál nejprve financoval z výnosů majetku, který byl dán sv. Anežce, tedy již zmíněný kostel na Poříčí a přilehlé vesnice. Špitál dostal na Anežčinu žádost ještě několik darů od členů její rodiny. Následně byl ale závislý na klášteře klarisek. Klarisky ale nechtěly vlastnit žádný majetek po vzoru sv. Františka a sv. Kláry, ovšem provoz špitálu se financovat musel, a tak se Anežka zřekla majetku a příjmů špitálu. Ten byl následně svěřen již nově vzniklému řádu Křižovníků s červenou hvězdou.¹⁴³

Je nutno uvést, jak byl tento řád spojen se špitálem. Lidé, kteří se ve špitále starali o nemocné, byli součástí bratrstva laiků, které s největší pravděpodobností do špitálu přivedli františkáni. Bratrství se skládalo především ze šlechtické vrstvy a žilo podle pravidel sestavených provinciálem Janem, který spadal pod větev konventuálů. Na popud Anežky České je papežem Řehořem IX. roku 1237 toto bratrství povýšeno na řád. Papež tedy bere

¹⁴⁰ Soukupová, H., *Kláster sv. Anežky České*, Praha: Národní galerie v Praze, 1993, s. 8-9.

¹⁴¹ Polc, J., *Světiče Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1988, s. 38-40.

¹⁴² Polc, J., *Světiče Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1988, s. 38, 42.

¹⁴³ Šmied, M., Záruba, F., *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. Praha: NLN, 2013, s. 190-193.

řád pod svoji ochranu. Nově vzniklému společenství dává řeholi sv. Augustina z důvodu vlastnění majetku. Řád tedy přijímá hmotné statky špitálu.¹⁴⁴ Papež také ustanovuje křížovníkům vizitátory. Jsou jimi dominikáni, kteří měli na řád dohlížet po dobu pěti let. Řád brzy po svém založení začal působit ve špitálech po celém našem území. Byli například povoláni do špitálu ve Vratislavi, který založila Anežčina sestra Anna. Dále byl řádu svěřen špitál sv. Alžběty ve Stříbře, dále špitál v Mostě či Chebu. Křížovníci také zřizovali špitály i ve Slezsku, Moravě a Velkopolsku. Je důležité uvést, že řád Křížovníků s červenou hvězdou byl první a jediný řád vzniklý v Čechách.¹⁴⁵

7. 2. MISIJNÍ A KAZATELSKÁ ČINNOST

Františkánský řád je spjatý s misii, přestože tato činnost nepatřila mezi nejdůležitější Františkovy hodnoty. Ovšem rozvoj řádu byl podmíněn zakládáním nových konventů na územích, kde předtím žádní bratři nepůsobili. Františkáni byli z tohoto pohledu poměrně úspěšní. Pokud bychom měli zmínit některé misie, které řád pořádal celosvětově, tak je možno uvést například Ameriku. Zde řád uskutečňoval misie na konci 15. století. Bratři se dále dostali do Afriky, především kázali v Egyptě a Habeši. Františkáni působili také v Indii, odtud se dostali na území dnešní Srí Lanky a do Siamu. Misie pořádali i na území Kambodže. Na konci 16. století řád pronikl do asijských zemí, jako jsou Filipíny a Čína. V Japonsku bylo dokonce několik bratrů ukřižováno. Členové řádu působili i v Jižní Americe, konkrétně v Brazílii, Peru či Chile. V souvislosti s misijní činností můžeme zmínit i Mexiko nebo Ekvádor.¹⁴⁶

Kazatelství a misijní činnost byla význačná i pro františkány působící v českých zemích. První řeholníci, kteří přicházeli z Itálie nebo z Německa, šířili myšlenky sv. Františka a sv. Kláry, a to jak ústní formou převážně pro prosté lidi, tak doručovali i písemné zprávy o činnostech a úspěších františkánů v cizině, a poskytovali návody o tom, jak postupovat při zakládání klášterů. Vysoce bylo ceněno především jejich kazatelství, které v českých zemích zejména ve 14. století do určité míry blokovalo snahy některých

¹⁴⁴ Církev, žena a společnost ve středověku, *Sv. Anežka Česká a její doba*, Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2010, s. 44-45.

¹⁴⁵ Polc, J., *Světička Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1988, s. 40-42.

¹⁴⁶ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 235.

reformátorů předhusitského období. V této době se také mění způsob života řeholníků, kteří pomalu přecházejí od putování mezi jednotlivými kláštery k usedlejšímu způsobu života, a jejich řád se stává městským řádem. Změna nastává s šířením observantského hnutí, které se navrácí k původním stanovám řádu, určeným sv. Františkem a mimo jiné opět prosazuje misijní činnost spojenou s kazatelstvím. Dochází tudíž ke značné mobilitě, která se týkala nejen prostých řeholníků, ale i těch, kteří vykonávali v řádu určité funkce.¹⁴⁷ Významný misionář, který ovlivnil české bratry a jejich pozitivní přístup k šíření víry, byl observant Jan Kapistrán. Jeho činnost byla již zmíněna v předchozích kapitolách, nicméně v hlubších detailech se na ni zaměřím zde.

7. 2. 1. JAN KAPISTRÁN

Kapistránova mise na našem území se pojí především s obdobím těsně po husitských válkách. Kapistrán byl vyslán, ačkoliv neoficiálně, jako jakýsi pomocník, který měl asistovat papežskému legátovi Mikuláši Kusánskému v urovnání vztahů mezi znesvářenou českou církví a Římem, respektive Vatikánem. Slovo asistovat je zde nicméně nadsazené, jelikož tito dva řeholníci spolu svoji činnost nijak nekoordinovali a do velké míry o sobě a svých aktivitách ani nevěděli. Kapistrán byl papežským stolcem považován za člověka, který se pro misii bude hodit, jelikož se podobnému tématu věnoval v minulosti. Například usmiřoval spory mezi velmoži a významnými církevními představiteli na území dnešní Itálie.¹⁴⁸

Kapistrán podnikl celkově dvě cesty na naše území. Na jejich základě vznikly minimálně čtyři nové konventy. Nejvýznamnějším z nich byl brněnský (1451), dále byl založen konvent v Olomouci a Opavě (1453 oba) a nakonec v Jemnici (1455). Kapistrán se nejvíce vyznamenal v Brně.¹⁴⁹ Při svých třech návštěvách zde vykonal údajně nespočet zázraků. Tato svědectví se ovšem objevují především v deníku Kapistránova průvodce Kryštofa z Varese, a není možné je více ověřit. Kapistránova misijní činnost zahrnovala

¹⁴⁷ Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 22-26.

¹⁴⁸ Beneš, P., *Počátky františkánské observance 3 – Jan Kapistrán* [online], Praha: Institut františkánských studií, 2011, s. 6, 8. [vid. 5.4.2016]. Dostupné z: www.frantiskanstvi.cz/Regalat-observ/Observance%203.pdf.

¹⁴⁹ Buben, M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha: Libri, 2006, s. 254-255.

samozřejmě i obracení na víru. Velkého, ale spíše ojedinělého úspěchu dosáhl v případě váženého moravského šlechtice Beneše Černohorského z Boskovic. Tento aristokrat se nechal Kapistránem přesvědčit o svém omylu, když věřil v utrakvismus, a přestoupil na katolictví. Úspěch to byl o to významnější, že se jednalo o podkomořího moravského markraběte. Beneš z Boskovic při veřejném „obřadu“ poklekl před Kapistrána a místního biskupa, vyznal se, že zbloudil a odpřisáhnul návrat k „pravé víře“. Následně byl, tentokrát již v soukromí, přijat zpět do církve. Jeho čin měl i jakýsi dějinný dodatek, a to ten, že se jeho syn Protasius stal později olomouckým biskupem, což by se mu pravděpodobně nepodařilo, nebýt otcova rozhodnutí. Jak již bylo řečeno, tento úspěch byl však spíše ojedinělý. Naopak hnutí utrakvistů v Čechách, kteří čelili někdy až fanatickému Kapistránovi, se do velké míry sjednotilo, a kazateli se tak nedařilo obracet na víru větší množství lidí. Kladných výsledků dosáhl spíše na Moravě, a to ve větších městech jako bylo Brno, Olomouc či Znojmo. Kromě Beneše se mu v Brně podařilo navázat dobré vztahy i s místním pekařským cechem, který ho podporoval. Kapistrán se za to pekařům odvděčil vydáním tzv. listu filiace. Ve stručnosti to znamenalo, že cech dostal status jakéhosi přidruženého uskupení k františkánskému řádu. Kapistránovou největší chybou byla jeho poměrně hrubá kritika utrakvistů. Několikrát mu bylo šlechtici sděleno, aby se ve své kritice tohoto hnutí umírnil, nicméně jeho kázání se neslo ve stejném a postupně ještě radikálnějším duchu. I díky tomu byl omezen ve své činnosti a byl mu víceméně zapovězen vstup na území Čech, a zvláště pak do Prahy.¹⁵⁰

Kapistrán zanechal v oblasti misionářství kromě praktického i čistě teoretický odkaz. Díky svým bohatým zkušenostem vytvořil osobní návod toho, co by měl splňovat bratr misionář, a jaké by měl mít vlastnosti a schopnosti.

Františkán jako ideální misionář by dle něj měl být otrlý. Dále neochvějný ve víře a ve svém přesvědčení. Nikdy by se neměl vzdávat naděje, že je možné rozšiřovat víru, a ve své činnosti pevně vytrvat. Ideál františkánského misionáře je založen na skromnosti ve vztahu k ostatním a na vlídném jednání s jinými lidmi. Důležitá je i jeho pokora. V neposlední řadě by měl misionář oplývat láskou k Bohu a ke všem svým bližním. Co se týká fyzických kvalit, tak by šířitel idejí měl být zdravý a silný, plný odhodlání a

¹⁵⁰ Beneš, P., *Počátky františkánské observance 3 – Jan Kapistrán* [online], Praha: Institut františkánských studií, 2011, s. 9-10, [vid. 5. 4.2016]. Dostupné z: www.frantiskanstvi.cz/Regalat-observ/Observance%203.pdf.

houževnatosti. Důležitá je taktéž odolnost vůči útrapám spojeným s výkonem jeho činnosti, a to jak vůči psychickým tak i fyzickým. Kapistrán zde uvádí přirovnání k mučednictví svatých, na jejich možné následování by se měl misionář připravit. Výslovně uvádí soužení typu stahování z kůže, odsekávání či odřezávání jednotlivých částí těla, vaření ve vroucím oleji, upalování atd. Dle něj misionář musí být s tím vším smířen.¹⁵¹

7. 2. 2. DALŠÍ MISIONÁŘI

Kapistrán ovlivnil celou řadu františkánských kazatelů a misionářů. Jeho zápal, energie a vytrvalost, měli značný vliv především na mladé věřící z řad studentstva či čerstvých absolventů. Právě oni následovali jeho odkaz.

Na určitou dobu se centrem rekatolizace v českých zemích stal pražský františkánský klášter Sv. Ambrože, odkud se šířily rekatolizační snahy. Kázání zde lákalo nejen mnoho katolíků, ale i množství kališníků, kteří častokrát konvertovali. Nejznámějšími kazateli, kteří zde působili, jsou Pavel z Moravy a Jakub z Krupky. Klášter se ovšem stal trnem v oku mnohým husitům, kteří rekatolizaci odmítali, a tak v roce 1483 využili nepřítomnosti krále Vladislava Jagellonského, který odjel kvůli morové nákaze šířící se Prahou, a na klášter zaútočili. Místo bylo zcela zničeno a bratři, kteří se v něm nacházeli, přišli údajně o uši a nosy.¹⁵²

V jižních Čechách vykonával kazatelskou činnost františkánský misionář Jan Vodňanský. Původem byl z kališnické rodiny. Tento český kazatel se narodil v Bechyni a stal se téměř prototypem lidového misionáře. Svou činnost pojal jako neustálou interakci s lidmi. Ve svém rodném kraji obcházel jednu vesnici za druhou, navštěvoval tamější obyvatele a snažil se je přesvědčit o pravdě františkánského učení. Kromě řečnických kvalit disponoval i literárním nadáním, a tudíž si vypomáhal psaním obranných

¹⁵¹ Beneš, P., *Počátky františkánské observace 3 – Jan Kapistrán* [online], Praha: Institut františkánských studií, 2011, s. 15. [vid. 5. 4.2016]. Dostupné z: www.frantiskanstvi.cz/Regalat-observ/Observance%203.pdf.

¹⁵² Alcantara, P., Houška, F., Beránek, K., Sládek, M., *Františkánských klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť: Římskokatolická farnost., 2000, s. 4-5.

věřoučných pojednání. Oporou pro jeho cesty mu byl klášter v Jindřichově Hradci, kde působil mj. jako kvadrián.¹⁵³

Další významný český františkán a misionář je rodák z Prostějova, Jan Filipec. Filipec se podílel na činnosti kláštera v Uherském Hradišti a misijní činnosti na Moravě. Nakonec se stal varadínským biskupem a působil též jako administrátor olomouckého biskupství. Jeho předností byla především tolerance a umírněnost, díky čemuž si získal i značnou důvěru kališníků. Jan Filipec se postupem času stal i jakýmsi politickým představitelem františkánů v Čechách a to především díky jeho vyjednávacím schopnostem.¹⁵⁴

¹⁵³ Alkantara, P., Houška, F., Beránek, K., Sládek, M., *Františkánských klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť: Římskokatolická farnost., 2000, s.. 5-6.

¹⁵⁴ Hlaváček, P., *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, s. 92-93.

8. KOMPARACE

Řád menších bratří a Řád bratří kazatelů vznikají ve 13. století, v rozdílu data založení jen několik let. Založení řádu iniciovaly osobnosti, které svým působením dokázaly ovlivnit řadu lidí a získat spoustu následovatelů. Oba řády spadají do zařazení „řády žebravé“, které si na svoje živobytí a ostatní záležitosti spojené s fungováním řádu měly během námi mapovaného období vydělávat žebráním a být odkázáni na dary a na Boží prozřetelnost. Přesto chudoba obou řádu není pojímána naprosto ve stejném duchu, stejně jako ostatní priority řádů.

Počátky Františkova a Dominikova duchovního života probíhaly poměrně odlišně. Dominik již od svého mládí věděl, že ho čeká život v církvi. Studoval, získal kněžské svěcení a následně se věnoval církevním povinnostem. František se měl naopak stát kupcem po svém otci, vedl v mládí rozmařilý život a v podstatě svoji duchovní činnost a sepis první řehole provádí, aniž by zastával jakýkoliv úřad v kléru. Takže i přes to, že oba dva vedli nejprve odlišné životy, tak se jejich cesta od určité doby začala ubírat velmi podobným směrem.

Kdybych měla porovnat prvotní činnost obou myslitelů, tak by bylo možno uvést, že František hodně pomáhal nemohoucím lidem, nejčastěji těm, kteří byli postiženi malomocenstvím. W. J. Short uvádí, že touto nemocí bylo postiženo mnoho lidí, kteří žili v okolí Assisi. Také zmiňuje, že malomocenství se na tomto místě rozšířilo vlivem křížových výprav.¹⁵⁵ František těmto lidem poskytoval pomoc, působil i leprosáriu. Dominikovou významnou prvotní činností bylo zase obracet heretiky na „pravou víru“. Zde uvedu jeho misijní činnost mezi katary.

Rozdíl byl i v původních hodnotách řádů. Františkův cíl byl založení bratrstva, a ne řádu. Bratři se věnovali manuální práci, za kterou však odmítali pobírat peněžní odměnu. Právě Františkův prvotní důraz na práci je odlišný od Dominikova důrazu především na studium. Sv. Dominik připouští, že jeho následovníci se nemusí manuální práci věnovat, právě kvůli tomu, aby mohli pilněji studovat. Naopak František viděl poslání řádu hlavně

¹⁵⁵ Short, J., W., Chudoba a radost. Františkánská tradice, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2003, s. 23.

v životě podle Ježíše Krista, jenž spatřoval v naprosté chudobě. Dle jeho řehole neměli bratři vlastnit ani žádné knihy. To by pro Dominika vzhledem k jeho důrazu na studium bylo nepředstavitelné.

V otázce chudoby lze uvést to, že na začátku své duchovní cesty Dominik nejprve nežil v naprosté chudobě, jako František. Jeho ideál chudoby vzešel až při obracení katarů ve Francii. W. A. Hinnebusch uvádí, že Dominik při obracení katarů viděl, jak prostě tito heretici žijí, jak dodržují apoštolskou chudobu, a jak pozitivně tím působí na své následovatele. Dominikův průvodce biskup Diego nařídil, aby papežští legáti začali také dodržovat chudobu, a tím následně dospěli k lepším výsledkům v obracení heretiků na víru.¹⁵⁶ Po této zkušenosti chtěl Dominik založit řád, který by mimo jiné kladl důraz na apoštolskou chudobu. Františkovo důraz na chudobu byl zřetelný ihned po jeho obracení životní cesty. Jeho chudoba vycházela ze života a z chudoby Ježíše Krista.

K počátku založení řádů bych ještě ráda uvedla, že se oběma řádům dostalo výsostného postavení od papeže. Myslím to v tom smyslu, že dominikánský řád, založený s cílem kázat Boží slovo, získal právo, které do té doby náleželo pouze biskupům. Byl to první řád, který mohl tuto činnost vykonávat se souhlasem papeže. Jako zvláštní postavení františkánů lze uvést fakt, že papež v podstatě nechal vzniknout řád, jehož členové nebyli z počátku žádní kněží, nýbrž laici.

Působení řádů v českých zemích z historického hlediska probíhalo do jisté míry podobně. První příchod řeholníků na naše území není zcela jednoznačně podložen. Dá se předpokládat, že významnější působení dominikánů je datováno k roku 1225 nebo 1226 a je spojeno se založením kláštera u kostela sv. Klimenta na Poříčí v Praze. K významnějšímu působení menších bratří dochází kolem roku 1232 a souvisí s příchodem konventuálů do kláštera u kostela sv. Jakuba v Praze. Z toho vyplývá, že prvním větším ohniskem řádů na našem území se staly Čechy, konkrétně město Praha. Abychom zmínili působení druhé větve menších bratří, tedy observantů, je nutné uvést, že počátky jejich rozmachu jsou spojeny spíše s územím Moravy, která byla více nakloněna vlivu Jana Kapistrána.

¹⁵⁶ Hinnebusch, A., W., Dějiny řádu kazatelů, Praha: Krystal OP, 2002, s. 10.

Pro žebravé řády bylo typické zakládání konventů při městských hradbách.¹⁵⁷ To platilo i pro dominikány a pro františkány, často oba řády působily ve stejných městech. V mnoha městech stály i dva kláštery menších bratří a každý byl zvlášť řízen konventuály a observanty. Z míst, kde měli dominikáni zřízen konvent, můžeme mimo Prahu uvést Olomouc, Brno, Litoměřice, Hradec Králové, Znojmo, Sezimovo Ústí, České Budějovice, Písek, Uherský Brod či Šumperk. Kláštery konventuálů se nacházely například v Olomouci, Brně, Litoměřicích, Hradci Králové, Znojmě, Opavě či v Jihlavě. Observantská větev měla postaven klášter kupříkladu v Brně, Olomouci, Tachově, Kadani, Opavě, Jemnici, Znojmě či v Plzni, kde byl klášter nejprve v držení druhé větve.

Oba řády se po založení prvních konventů na našem území setkali s velkým nárůstem členů a přívrženců, kázaly, vybíraly almužny, pohřbívaly, a touto svou činností ohrožovaly ekonomiku farností. Oba řády a celkově všichni mendikanti se dostali do sporu s diecézním klérem. Řády ovlivnila bula *Super cathedram*, která omezila jejich práva. V českých zemích měla vliv především na zisk z pohřbívání, kdy řády musely odevzdávat čtvrtinu příjmu místnímu faráři. Dále řeholníci potřebovali svolení biskupů k různým činnostem, například při kázání ve farním kostele. Dominikány a františkány v tomto období spojuje v českých zemích jedna osoba, biskup Jan IV. z Dražic, a to v negativním smyslu. Biskup kritizoval mendikanty a často se s nimi dostával do sporu. Několik členů menších bratřů dokonce nechal zatknout.

Vývoj řádů probíhá podobně i v období husitství. Členové řádů nedodržují svoje řehole, především jde o otázku chudoby, kde se řeholníci i přes svá pravidla obohacují. Husité následně drancují církevní kláštery, oba řády přicházejí o většinu svých konventů hlavně na území Čech. Jejich ohniska působnosti se v této době přesouvají na Moravu. Řád menších bratří se přesouvá především do brněnského kláštera, dominikáni zase hledají oporu hlavně v konventu v Olomouci.

Po husitských bojích je řád dominikánů v těžké situaci, stále je na straně papeže a vystupuje proti kompaktátům, poměry v zemi se však nemění a v rámci řádu dochází stále k úpadku. Nových členů není moc a jsou to především cizinci, což situaci nepomáhá vzhledem k jazykovým bariérám. Jiná je situace, co se týče observantů z řad menších

¹⁵⁷ Černušák, T., Prokop, A., Němec, D., *Historie dominikánů v českých zemích*, Vznik provincie a její rozvoj do husitských válek, Praha: Krystal OP, 2001, s. 30.

bratří. Po husitských válkách totiž na území českých zemí vykonává svoji misijní činnost Jan Kapistrán, a obrací některé kališníky zpět na katolickou víru. Zakládá observantské konventy. Dá se tedy říci, že pro období po husitských válkách se má situace ohledně řádů tak, že dominikáni zůstávají i nadále v úpadku, zatímco františkáni, myšleno konkrétně observanti, se těší rozmachu v rámci českých zemí.

Následné století 16. však přineslo nezdar opět oběma řádům. Strůjcem úpadku se stalo jednak protestantské hnutí, kdy jím byli řeholníci buď pronásledováni, nebo se k němu sami přidávali, a jednak morová epidemie. Uváděla jsem, že ke konci 16. století žilo v českých konventech františkánských observantů pouze 17 členů. Pro srovnání dominikáni se stále potýkali s národnostními problémy a jazykovou bariérou, dle údajů žili v 70. letech 16. století v českých zemích pouze tři bratři českého původu. Oba řády dosahují obnovy a rozkvětu až v následujících stoletích, tedy mimo rámec sledovaného období.

Co měly řády společné, byla jejich poslušnost a loajalita k papežskému stolci. Hlásal ji sv. Dominik a i sv. František, ten ji zmiňoval i v Odkazu. Poslušnost církvi, je také nejspíš jeden z důvodů, proč byli členové obou řádů obsazováni do úřadu církevních inkvizitorů, a to i na našem území. Přesto, že si někdo může ne zcela správně spojovat inkviziční posty pouze s řádem dominikánů, jsou počátky tohoto úřadu svěřovány i františkánům. Tomu dosvědčuje fakt, že úplně první vykonávali funkci Lambert a Bartoloměj z konventuální větve. Následně byl františkánům svěřován tento úřad na území Moravy, je možno uvést jméno například Petra z Nečeradce, a dominikánům na území Čech, zde uvedu Koldu z Koldic.

K porovnání organizace řádů bych nejprve chtěla zmínit druhý řád neboli ženskou větev. Oba ženské řády mají společné to, že jsou podřízeny mužské části řádu. První působení dominikánek je spojeno s územím Moravy, naopak první klášter klarisek byl založen v Praze a je spojen se jménem Anežky Přemyslovny. Zde bych chtěla zmínit otázku chudoby, neboť byla u každé ženské větve pojmána odlišně. Aby dominikáni přijali fungování ženské větve, distancovali se od jejího důrazu na chudobu, která dle nich nebyla možná. Dominikánky tedy mohly vlastnit majetek. U klarisek to bylo jinak. Klára zápasila o svoji chudobu, kterou velmi propagovala, jejím vzorem se řídila i Anežka Přemyslovna, která získala výsadu chudoby od papeže.

Dále je patrné, že řád dominikánů byl více jednotný, Dominikovi následovatelé vykládali jeho myšlenky ve stejném duchu. Naopak menší bratři se přeli o výklad Františkovy řehole, a tím pádem dochází nejprve k faktickému a později oficiálnímu rozdělení řádu. Na organizaci v českých zemích se to projevovalo mimo jiné tím, že existovaly současně dvě české provincie jednoho řádu, které na sobě byly prakticky nezávislé, neboť jedna se skládala z klášterů konventuálů a druhá z konventů observantů. Jinak byla organizace řádů podobná, nejvyšší shromáždění byla generální kapitula, kde byl volen u dominikánů magistr řádu, u řádu menších bratří to byl generální ministr, ale v podstatě měli podobné pravomoci. Základní jednotkou byl konvent. Konventy se slučovali v jednu administrativní jednotku, tedy provincii. Z hlediska organizace lze ještě uvést, že řád dominikánů byl zpočátku nejspíš o něco více dosazován do církevních úřadů, je možné, že důvodem byl jejich důraz na vzdělání.

Co se týče otázky studií, dalo by se říci, že františkáni na vzdělání nelpěli tolik, jako dominikáni. Alespoň v počátcích řádu. František kladl větší důraz na pomoc druhým a na očistu duše. S postupem času však i františkáni začali působit na univerzitách, a zakládali klášterní školy a taktéž se začali celkově zajímat o vzdělanost. Na našem území měli zřízen konvent u sv. Jakuba, při kterém bylo založeno studium generale. Několik lektorů z řad františkánů působilo přímo na teologické fakultě Karlovy univerzity, anebo učili při klášterních školách. Rozdíl v Dominikově a Františkově vedení řádu v ohledu na studia byl ten, že Dominik vyloženě kladl důraz na vzdělání, zatímco Františkovi tento faktor nepřipadal tak významný a františkánské vzdělání se rozvinulo spíše působením doby, než z iniciace zakladatele řádu.

V rámci univerzity a i mimo ni se řešily různé spory. Příkladem mohou být disputace na téma neposkvrněného početí Panny Marie, kde každý z řádů zastával odlišné stanovisko. Dominikáni zastávali názor Tomáše Akvinského, který tvrdil, že Panna Maria byla počata v dědičném hříchu, jenž spadal na všechny lidi. Kristus ji z tohoto hříchu vykoupil ještě v matčině lůně, avšak ne v okamžiku početí. Názor, že Panna Maria byla počata bez dědičného hříchu, a že byla od tohoto hříchu uchráněna Kristem již v okamžiku početí, zastávali naopak františkáni, kteří vycházeli z učení Dunse Scotuse.

Jestliže jsem uvedla, že se dominikáni prosazovali v oblasti vzdělání v o něco větší míře než františkáni, je třeba zmínit, že františkáni zase kladli o něco větší důraz na

charitativní činnost, alespoň co se týče našeho území. Sv. Anežka dokonce zřídila první špitál v Čechách. To na druhou stranu ale neznamená, že by dominikáni na tuto činnost vůbec nedbali, zde je důležité vyzdvihnout působení paní Zdislavy a jejího manžela, kteří založili klášter a špitál v Jablonném.

Dominikánský řád byl založen mimo jiné i s cílem kázat Boží slovo. To napovídá i jeho název – Řád bratří kazatelů. Se šířením Božího slova souvisí Dominikův důraz na misijní činnost, která byla jistě úspěšná, neboť se řád rozmístil po světě. Pokud bychom se ale měli zaměřit na české země, tak se zde významněji projeví františkáni. Známé je především působení misionáře Jana Kapistrána, který prováděl misie zejména na Moravě a pomohl založit několik klášterů observantské větve.

9. ZÁVĚR

Období vrcholného středověku, je poznamenáno řadou změn, které ovlivnily myšlení tehdejší společnosti. Ať již šlo o křižácké výpravy, které přinesly nové poznatky v oblasti vědy, techniky, kultury a dalších odvětvích, nebo rozvoj měst a s tím související změny ve výrobě, či vzrůstající touha církevních představitelů po životě v přepychu. V tomto období vznikají různá hnutí, bratrství a církevní řády. Ve 13. století vznikly mimo jiné i dva řády založené na odkazu chudoby Ježíše Krista, byl to Řád bratří kazatelů, založený knězem, známým pod jménem sv. Dominik, a Řád menších bratří, jehož zakladatelem se stal laik sv. František z Assis. Tyto řády se začaly velmi rychle šířit, a v rámci své expanze přišly i na území českých zemí. Právě působnosti oněch řádů na našem území a jejich srovnání se věnovala tato práce.

Nejprve jsem pojednala o řádu dominikánů. Řád bratří kazatelů byl oficiálně založen roku 1217, kdy papež nechal vzniknout řád založený na apoštolské chudobě, studiu Písma a vzdělávání a na kazatelské činnosti spojené s misiemi. První příchod bratří do českých zemí není jednoznačně doložen. Někteří autoři se opírají o *Legendu sv. Jacka*, dle které je počátek vzniku dominikánských klášterů spojen s postavou bl. Česlava, jenž měl založit klášter u sv. Klimenta na Poříčí. Z legendy nejspíše vycházejí i současní dominikáni, neboť na jejich oficiálních webových stránkách připisují založení kláštera právě bl. Česlavu. Jiné zdroje, ke kterým se přiklání například historik Tomáš Černušák, uvádí, že první klášter byl založen z iniciativy polského provinciála Gerarda. Dominikáni se nejprve na našem území setkali s kladným ohlasem ze strany věřících. To následně vedlo ke sporům mezi řádem a diecézním klérem. Následující období se pak pro řád neslo v duchu úpadku, který byl spojen s nedodržováním chudoby, morovou epidemií a i s dosazováním členů řádu do inkvizitorských postů. Celkový stav církve pak vedl k reformním hnutím. Jako odpůrce reformace z řad dominikánů lze zmínit například Petra z Uničova. Za husitských válek jsou následně drancovány dominikánské kláštery, několik jich zcela zaniklo, někde došlo později k obnově. V tomto období se centrum řádu přesouvá z Čech na Moravu. Po husitských bojích v dominikánských kláštorech působí velmi málo bratrů, a velká část z nich jsou cizinci. K obnově řádu u nás dochází až v 17. a 18. století.

Nejvyšší shromáždění řádu se nazývá generální kapitula. První se konala roku 1220, a předsedal jí sv. Dominik. Generální kapitula se konala i na našem území, bylo to v klášteře sv. Klimenta roku 1359. Nejmenší organizační jednotkou je konvent, v jehož čele má stát převor, který vede bratry. První konvent dominikánů na našem území byl klášter u sv. Klimenta Na Poříčí v Praze, následoval konvent v Olomouci a v Brně. Spojením minimálně tří konventů vzniká další organizační jednotka - provincie. Jedna provincie nemusí vždy odpovídat hranicím jednoho území. Tak tomu bylo i v českých zemích. Zpočátku byly dominikánské konventy pod vedením provincie polské, samostatná česká provincie vzniká roku 1301. Zvláštním případem byl konvent v Chebu, který patřil až do 17. století pod Sasko. Po založení řádu bylo mnoho členů dosazováno do církevních úřadů, dá se předpokládat, že jedním z důvodů byla vzdělanost bratrů. V rámci organizace jsem uvedla také druhý a třetí řád. Ženská větev na našem území je spojena s Bruno-Herburským klášteřem. Třetí řád zase s osobou paní Zdislavy, které je připisováno založení špitálu v Jablonném.

Následně se práce zabývala vzděláním a školstvím. Vzdělání bylo jednou ze základních Dominikových hodnot. V českých zemích je vzdělanost spjata především s Karlovou univerzitou. Dominikáni spolu s menšími bratry a jinými členy ostatních řádů působili jako první lektoři teologické fakulty. Za dominikány uvedu jméno Jan Moravec a za menší bratry Albert Bludův. V rámci univerzity se řešily různé otázky. Já jsem uvedla spor o neposkvrněné početí Panny Marie, kde v této otázce proti sobě stojí právě dominikáni a františkáni. Také je v rámci univerzity psáno o revolučním hnutí a s ním spojeným názorem na přijímání eucharistie, především jsem zmínila Jindřicha z Bitterfeldu.

Druhá část práce pojednává o Řádu menších bratří. Řád vznikl v roce 1223 a prosazoval zejména chudobu, čistotu duše a poslušnost církvi. Sv. František dbal na pomoc potřebným a na důležitost manuální práce. Po Františkově smrti dochází k rozdělení řádu na konventuály a observanty. Počátky řádu v českých zemích také nejsou jednoznačné. Jisté je, že byl kolem roku 1234 založen klášter u sv. Jakuba v Praze, kde působili konventuálové. Následně se vývoj řádu začal ubírat velmi podobně jako u dominikánů. Františkáni nejprve získali přízeň obyvatelstva, následoval spor s diecézním klérem, svěřování inkvizitorských úřadů, ničení klášterů za dob husitství apod. Po skončení

husitských bojů na českém území začíná působit observantská větev řádu. O rozšíření observance se zasloužil především Jan Kapistrán.

Co se týká řízení řádu, tak struktura je také podobná jako u řádu dominikánů. Některé funkce mají jiné názvy, ale členové plní podobné úkoly. Provincie na našem území působily dvě současně. Jedna konventuálů a jedna observantů po tom, co byl observantský vikariát povýšen. V čele konventu stojí místo převora kvardián. První klášter konventuálů byl založen u sv. Jakuba v Praze a observantů v Brně u sv. Bernardina.

Část věnující se františkánům se dále zaměřuje na charitativní a misijní činnost. Pomoc a péči malomocným poskytoval již sv. František a skrze jeho odkaz se pomoc bližním šířila dále v rámci řádu. Co se týká charitativní činnosti v českých zemích, tak je důležitý úděl Anežky Přemyslovny. Ta po vzoru sv. Františka, sv. Kláry a s inspirací své příbuzné Alžběty nechává postavit první špitál na našem území. Dále z její iniciativy vzniká řád Křižovníků s červenou hvězdou, což byli dříve nejspíše terciáři, kteří se starali ve špitále o nemocné. Co se týká misijní činnosti, tak nepatřila mezi prvotní Františkovy myšlenky, na kterých by chtěl postavit charakter řádu. Já ji ale zmiňuji, neboť patřila k významné činnosti františkánů na našem území, a díky misiím Jana Kapistrána vzniklo několik observantských klášterů.

Poslední část práce se věnovala komparaci obou řádů. Zde bylo zhodnoceno, do jaké míry se uvedený vývoj řádů a jejich zaměření liší či shodují, a to především s ohledem na jejich působnost na území českých zemí.

10. LITERATURA A ZDROJE

PRAMENY

Svatá Klára z Assisi, *První list sv. Anežce Pražské*. In: Františkánské prameny I.: Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad: Tomáš Ježek, 2001, ISBN: 80-86528-02-2.

Svatý František z Assisi, *Řehole*. In: Františkánské prameny I: Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad: Tomáš Ježek, 2001. ISBN: 80-86528-02-2.

Svatý František z Assisi, *Závěť svatého Františka*. In: Františkánské prameny I: Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad: Tomáš Ježek, 2001. ISBN: 80-86528-02-2.

Tomáš z Celana, *První životopis sv. Františka z Assisi*. In: Františkánské prameny II., Legendy o svatém Františkovi z let 1226-1235, Velehrad: Tomáš Ježek, 2003. ISBN: 80-86528-24-3.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

Alkantara, P., Houška, F., Beránek, K., Sládek, M., *Františkánských klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť: Římskokatolická farnost., 2000.

Attwater, F., D., *A Catholic Dictionary*, New York: Macmillan Company, 1958. ISBN 0-89555-549-2

Buben, M., *Encyklopedie řádů kongregací v českých zemích, III. díl, I. sv.*, Praha: Libri, 2006, ISBN 80-72-77-088-8.

Církev, žena a společnost ve středověku, *Sv. Anežka Česká a její doba*, Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2010. ISBN: 978-80-7405-082-4.

Černušák, T., Němec, D., Prokop, A., *Historie dominikánů v českých zemích*, Praha: Krystal OP, 2001. ISBN 80-85929-50-3.

Černuška, P., *Jindřich z Bitterfeldu- eucharistické texty*, Brno: L. Marek, 2006, ISBN 80-86263-88-6.

Čornejová, I., Kadlec, J., Kejř., J., aj., *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7066-968-3.

Hinnebush, A., W., *Dějiny řádu kazatelů*, Praha: Krystal, 2002. ISBN 80-85929-54-6.

Hlaváček, P. *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha: Academia, 2005, ISBN 80-200-1212-5.

Houška A., P., *České františkánství*, Praha, 1996. ISBN 80-900005-2-5.

Kadlec, J., *Přehled českých církevních dějin*, Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-004-4.

Kalista, Z., *Blahoslavená Zdislava*, Olomouc: Dominikánská Edice Krystal, 1941.

Kolektiv autorů, *Encyklopedie českých dějin*, Praha: Reader's Digest, 2008. ,ISBN 978-80-86880-65-5.

MacVicar , T., *Františkánští Spirituálové a kapucínská reforma*, Praha: Pro Print,2015. ISBN 978-80-905228-6-2.

Olomoučtí dominikáni, *Dominikáni. Co jsou a co chtějí*, Olomouc, Krystal, 1941.

Polc, J., *Svěťice Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1989.

Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.

ISBN 80-7192-222-6.

Soukupová, H., *Klášter sv. Anežky České*, Praha: Národní galerie v Praze, 1993. ISBN: 80-7035-005-9.

Short, J., W., *Chudoba a radost: Františkánská tradice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN: 80-7192-779-1.

Šmied, M., Záruba, F., *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. Praha: NLN, 2013. ISBN 978-80-7422-242-9.

Waldherr, A., *An Evangelical on the Left*, Mustang: Tate Publishing & Enterprises, 2007. ISBN 978-1-5988694-1-5.

Wolf, V., *Neposkvrněné početí Panny Marie v průběhu historie*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2005. ISBN 8-7266-199-X.

Zouhar, J., *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435-1790)*, Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-29-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Aquinas institute of theology, *Aquinas institute of theology* [online], © 2016, Aquinas institute of theology, [vid. 5. 3. 2016]. Dostupné z: www.ai.edu/.

Beneš, P., *Počátky františkánské observace 3 – Jan Kapistrán* [online], Praha: Institut františkánských studií, 2011, [vid. 5. 4. 2016]. Dostupné z: www.frantiskanstvi.cz/Regalat-observ/Observance%203.pdf.

Dějiny řádu, *Česká dominikánská provincie* [online], [vid. 9. 2. 2016]. Dostupné z: www.op.cz/?a=22.

Dějiny řádu v ČR, *Provincie Řádu minoritů v České republice sv. Cyrila a Metoděje* [online], Řád bratří menších konventuálů, [vid. 30. 3. 2016]. Dostupné z: www.minorite.cz/minorite-v-cr/dejiny-radu-v-cr/.

Dominican publication, *The book of constitutions and ordinations of the brothers of the order of preachers* [online], Dublin: Naas Printing, 2012, [vid. 29. 1. 2016]. Dostupné z: www.op.org/sites/www.op.org/files/public/documents/fichier/lcoenglish2012.pdf.

Eucharist, *Encyclopedia Britannica* [online], Encyclopedia Britannica Inc., © 2016, [vid. 26. 3. 2016], dostupné z: www.britannica.com/topic/Eucharist.

Hlaváček, P., *Kořeny Františkánské Observance* [online], Praha: Institut františkánských studií, [vid. 3. 4. 2016]. Dostupné z www.frantiskanstvi.cz/Regalat-observ/Observance%203.pdf.

Hlaváček, P., *Starší dějiny českého františkánství* [online], Praha: Institut františkánských studií, [vid. 3. 4. 2016]. Dostupné z: www.frantiskanstvi.cz/hlavacek04.rtf

Neposkvrněné početí Panny Marie, *Theofil, revue* [online], © 2006 – 2016, Theofil, [vid. 20. 3. 2013]. Dostupné z: www.revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1694.

Order of Friars Preachers, *Ratio Studiorum Generalis* [online], Santa Sabina Roma, 1993, [vid. 29. 3. 2016]. Dostupné z: www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/rsg.pdf.

Ordo Fratrum Minorum, *General constitutions general statutes of the order of friars minor* [online], Rome: OFM General Curia, 2016, [vid. 2. 4. 2016], Dostupné z: www.ofm.org/ofm/?page_id=2729. Pospíšilová, L., *Františkánské povolání I.:*

Františkánské obrácení [online], Praha: Institut františkánských studií, 2015, [vid. 29. 3. 2016]. Dostupné z: www.ludmila.frantiskanstvi.cz/texty/fra-poslani-15.pdf.

První františkáni v Čechách a na Moravě, *Františkánský klášter v Hájku [online]*, Provincie bratří františkánů, [vid. 30.3. 2016]. Dostupné z: www.hajek.ofm.cz/hist_frant_2.html.

Saint Thomas Aquinas, *Encyclopedia Britannica [online]*, Encyclopedia Britannica Inc., © 2016, [vid. 25.3.2016]. Dostupné z: www.britannica.com/biography/Saint-Thomas-Aquinas.

Struktura řádu, *Historia OP [online]*, [vid. 23. 2. 2016]. Dostupné z: www.800lethistorie.op.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=86&Itemid=615&lang=cz.

Vznik a vývoj stanov a regulí dominikánského laikátu, *Laici sv. Dominika [online]*, © 2016, [vid. 13.3.2016]. Dostupné z: www.laici.op.cz/dokument/vznik-vyvoj-stanov-reguli-dominikanskeho-laikatu.

Zakládací listina, *Univerzita Karlova [online]*, © 2016, Univerzita Karlova v Praze, [vid. 20. 3. 2016]. Dostupné z: www.cuni.cz/UK-1391.html.

ČLÁNKY

Kondrick, L.,C.,2008. Thomism and Science Education: History Informs a Modern Debate. *Integrative and Comparative Biology*, 08, vol. 48, no. 2, pp. ProQuest Central. ISSN 15407063.

11. RESUMÉ

The late middle age was a period of time when various church orders and religions movements started to appear in a Christian world. During the 13th century, apart from others, two very important orders were founded. Both followed the legacy of Jesus Christ and his ideas on poverty as one of the key Christian values. These two orders were: the Order of Friars Preachers founded by Saint Dominic and the Order of Friars Minor founded by saint Francis of Assisi. Both of them started soon spreading their influence around the whole Europe including regions of historical Bohemia, Moravia and Silesia.

The arrival of the first friars on our territory is not certain. However, the first mentions about the followers of Saint Dominic are dated around 1225-26 and those of Saint Francis only a few years later. The development of both orders was to a certain degree very similar. Early success was followed by a period full of conflicts with dioceses clergy. Later on friars faced problems focused on wrong interpretation of the Rule. The most painful times came with the arrival of a Christian movement of the Hussites. Once this was over, both orders started to regain lost positions (this is especially true for the Order of Friars Minor) only to lose them again in the fight against the Protestant Reformation.

Concerning a specific activities, which were performed by both orders these could be summed up into a three areas: education, charity and missionary work. Many educated friars were members of a theological faculty and were responsible for establishment of a religious schools. It needs to be stressed, however, that each order put a different importance on the topic of education. The area of charity included not only traditional help to poor but for example also hospital management. Here, it is necessary to mention Saint Anna, who is credited with the foundation of the first hospital. Last but not least, concerning a missionary work a member of the Friars Minor, Jan Kapistran, gained fame for spreading Franciscan ideas.